

אחדות

XXIX. ÉVFOLYAM, 115. SZÁM • 2019. FEBRUÁR • 500 Ft
5779. I. ÁDÁR • אדר א' תשע"ט • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

BIBI VAGY BENI?

Előrehozott választások Izraelben

**TEXTILIPARI DARABKÁK
A BUDAPESTI ZSIDÓSÁG SZÖVETÉBEN**
A híres óbudai Goldbergerék nyomában

A gyerekeink egyszer csak
visszatérnek hozzánk

Interjú AVRAHAM JISZRAEL pszichológussal és rabbival

KEDVES OLVASÓ!

Az 1951-es önkormányzati választások kapcsán a Rebbe számtalan tájékoztató levelet és tanácsot küldött szét. Az ebben megfogalmazott irányelvek a Rebbe tájékozottságára és az izraeli ügyek iránti elkötelezettségére is éppúgy rávilágítanak, mint arra, milyen fontos a választásokon részt venni mindenkinek, aki arra jogosult.

„Hangsúlyozni kell, hogy szent kötelesség és kiváltság minden istenfélő és Isten szavát tisztelő ember számára, hogy részt vegyen a választásokon, és másokat is erre biztasson. Arra a pártra kell szavazni, mely a leginkább istenfélő. Egy szavazat sem veszhet kárba” – írta 1951. június 28-án egy, az izraeli Chábád szervezetnek szóló utasításokat tartalmazó levélben.

Az általános választójog, az országunk, városunk, kerületünk vezetésébe való beleszólás joga nem olyan régen csak álmom volt a széles tömegek számára. A Rebbe útmutatása ráirányítja a figyelmünket arra, hogy mennyire fontos ezzel a joggal élnünk is, mégpedig úgy, hogy a választásunkkor a saját személyes érdekeinken túl is észrevesszük, hogy mi szolgálja a közösség javát.

A levél egyébként ifjúsági és női csoportok megalakításáról is szól: a Rebbe részletesen kifejti ezek fontosságát. Érdekes azonban, ahoggy összekapcsolja a két témát: „Magától értetődő a választásokkal kapcsolatban, hogy a nők és a fiatalok között is kampányolni kell. Ne várja meg senki, amíg megalakulnak ezen alosztályok, hiszen kevés időnk van. Továbbá, a választási kampány során szerezhető tapasztalat bizonyára hasznos lesz ezen alosztályok felállításának előkészítésekor.”

A Rebbe szavainak ez a másik fontos üzenete: nem elég nekünk magunknak cselekedni, de másokat is rá kell erre vennünk. Az emberek nemcsak, hogy ne vonják ki magukat a közös ügyekben való részvétel alól, hanem vonjanak be másokat is ebbe, sőt már a fiatalokat is úgy kell nevelni, hogy felelősségteljesen vegyenek majd részt felnőttként a közéletben a maguk szintjén.

Az izraeli választási rendszer sajátossága, hogy teret enged a sokszínűségnek és gyakran egész kis pártok is komoly szerephez juthatnak, ha jól tudnak kompromisszumot kötni. Ez a választási rendszer tanulsága: meg kell találnunk azokat a pontokat, amelyek összekötnek bennünket ahhoz, hogy képesek legyünk kompromisszumokat kötni.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

2019: Előrehozott
választások Izraelbenegység
MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruach rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

IZRAEL VÁLASZT
„Éles és nehezen megjósolható fordulatokban bővelkedő kampányt ígér a következő izraeli választásokig hátralevő néhány hét. A sok bizonytalanságban egyetlen dolog látszik nehezen változtathatónak: az ország következő éveiről két Benjámin, Netanjahu és Ganc küzdelme határoz majd.”

6. oldal

32. oldal

MEGSZABADULHATÉ AZ ANTISZEMITIZMUSTÓL A MAGYAR JOBBOLDAL?
„A központi kérdés – a mi szempontunkból legalábbis – az, hogy van-e ennek a kísérletnek olyan öntisztító hatása, amely eredményezni tudja a magyar jobboldali hagyomány antiszemita stigmáit ... gyógyítani. Meggyőződésem, hogy komoly esély van erre.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
A választás joga
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A Rebbe üzenete
Netanjahunak:
„Ön Isten oldalán van”

HOHMECOLÓ**Izrael választ**

- 61 Izrael választási rendszere
- 81 Bibi vagy Beni: két Benjámin küzd a hatalomért Izraelben
- 111 Netanjahu választása
- 131 Elutasítják az Amnesty Izrael-ellenes akcióját

JIDDISKÁJT

- 141 Fellendülőben a mikve-forgalom
Oberlander Báruach rabbi írása
- 161 Rabbiniikus állásfoglalás a Dunába lőtt mártírok csontjainak ügyében
Oberlander Báruach rabbi írása

23. oldal

GYEREKEINK EGYSZER CSAK VISSZATÉRNEK HOZZÁNK
„Függő az, akinek nincs ereje abbahagyni valamit. És a függő tudja, hogy mi az, amitől nagyon rosszul érzi magát, mert büntudata lesz. A komputerfüggőség létező betegség. Muszáj hát világos szabályokat kijelölnünk, hogy a gyerek tudja kontrollálni magát.”

- 181 Tényleg „mozognak” a zsidó ünnepek?
- 211 Firhang Purimtól a szilvalekvár Purimig

KILE

- 231 A gyerekeink egyszer csak visszatérnek hozzánk
Interjú Ávráhám Jiszraellel
- 261 Textilipari darabkák
Judapest szövetében
- 291 Könyvajánló: Dési Péter:
Kisdobos becsületszavamra

MISPÓHE

- 301 Mázál dágim
Halak a kóser konyhában

ÉCESZGÉBER

- 321 Megszabadulhat-e az antiszemitizmustól a magyar jobboldal?
Köves Slomó rabbi írása
- 341 Miért előrébb való a mese, mint a tanulás?

A JOBBIKKAL NEM SZABAD SZÖVETSÉGET KÖTNI

Ronald S. Lauder, a Zsidó Világkongresszus elnöke a WJC honlapján február 11-én megjelent beszámoló szerint nemrégiben Magyarországon járt, mivel olyan hírek jutottak el hozzá, melyek szerint néhány ellenzéki politikus kész arra, hogy „szövetségre lépjen a szélsőséges Jobbik párttal”.

Lauder megdöbbenéssel tapasztalta, hogy a hírek igazak: „Egy ideje a Jobbik ugyan megpróbálja átcímkezní magát, ám konkrét tettekben alig tett valamit azért... hogy gátat vessen a párt helyi szervezeteiben folyó antiszemitizmusnak és rasszizmusnak”.

Véleménye szerint a Jobbiknak tettekkel kell bizonyítania, hogy nem jelent fenyegetést sem a Magyarországon élő zsidó közösség, sem más kisebbségek biztonságára, jólétére. Lauder szerint amíg ez nem történik meg, a Jobbikra mind a magyar parlamentben, mind pedig nemzetközi közösségekben szövetségre alkalmatlan kitaszítottként kell tekinteni, és veszélyes bármelyik magyar politikai pártnak együttműködnie vele.

HALÁLBÜNTETÉST KÖVETEL A KÖZVÉLEMÉNY A TERRORISTÁRA

Újabb merénylet híre rázta meg Izraelt és az egész zsidó népet: egy terrorista brutális kegyetlenséggel megkínzott és megölt egy 19 éves izraeli lányt. Ori Ansbacher megcsonkított holttestét azután találták meg a rendőrök, hogy barátai február 7-én bejelentették eltűnését. Ori sérült gyerekeknek segített polgári szolgálata keretében Jeruzsálemben. „Amerre ment, gyógyította az összetört szíveket, akár a barátai, akár a polgári szolgálat keretében rábizott gyermekek, akár teljesen idegen emberek voltak” – mondta róla édesanyja a temetésén.

A hatóságok hamar kézre kerítették az elkövetőt, a 29 éves, hevroni Arafat Irfajját, aki terrorcselekmény és nemi erőszak miatt áll majd bíróság elé. Az országban számos helyen tartottak tüntetést, és sokan a halálbüntetés kiszabását követelik a merénylőre. Közéleti személyiségek és politikusok is az elrettentő erő és a megtorlás hiányát kérték számon a kormányfőn.

FELHÍVÁS

EGYKORI KÖSZEGI MUNKASZOLGÁLTOSOKNAK ÉS LESZÁRMAZOTTAINAK

A kőszegi munkaszolgálatosok táborában, melyet 1945 márciusában számoltak fel, 2500 zsidó lelke halálát, sokakat közülük Magyarország egyetlen gázkamrájában gyilkoltak meg. Az áldozatok egy részének holttestét 1947-ben a Kozma utcai temetőben helyezték végső nyugalomra, ám bajtársaik földi maradványai továbbra is a Kőszeg, Gubahegy mocsarában fekszenek, jelöletlenül. A Honvédelmi Minisztérium Történelmi Intézete, az áldozatok leszármazottainak kezdeményezésére, egy gubahegyi emlékpark kialakításának tervein dolgozik.

Ennek kapcsán keressük az egykori kőszegi munkaszolgálatosokat, illetve leszármazottaikat. Kérjük az érintetteket, vegyék fel a kapcsolatot dr. Vadász Gáborral az alábbi elérhetőségek valamelyikén:

Telefon: 06 30 428 30 99 vagy 06 1 39 457 39

E-mail: drvadasz@t-online.hu

vagy vadasz.gabor@upcmail.com

További információt a tömegsírokról a

<http://zsido.com/rohonc-elobukkant-tomegsir/>
címen olvashat.

3000 NŐ VETT RÉSZT A NŐI CHÁBÁD KÜLDÖTTEK ÉVES TALÁLKOZÓJÁN

Chaya Mushka Schneerson rebbecen halálának évfordulója egyben az év legnagyobb közösségi eseményét is jelenti a Rebbe női küldötteinek számára. Idén január 24 és 27 között rendezték meg a Kinus HaShluchos elnevezésű rendezvénysorozatot, melyre a világ minden tájáról érkeznek sluchák, vagyis női Chábád küldöttek.

Az idei, sorban a 28. gyűlés témája: „*Jámbor asszonyok egykor és ma*” volt, mely összekapcsolta a sluchák mindennapos munkáját szüleik és nagyszüleik hősiességével. Ebben az évben nagyjából 3000 nő vett részt ezen a különös eseményen, akik a világ mintegy száz országában szolgálnak a Rebbe küldötteként.

A Rebbecen halálának 31. évfordulójáról szólva Yehuda Krinsky rabbi, a Chábád oktatási szárnya, a Merkos L'Inyonei Chinuch igazgatója a slucháknak azt mondta a Rebbecenről: „Annyit mondhatok, hogy mélységesen csodálta Önöket.”

A Rebbe üzenete Netánjáhu-nak: „Ön Isten oldalán van”

Dávid Náchson rabbi, Benjámin Netánjáhu barátja a lubavicsi Rebbe és Netánjáhu különleges kapcsolatáról

Az izraeli miniszterelnök, Benjámin Netánjáhu egy közeli barátja, Dávid Náchson rabbi a kormányfőnek a lubavicsi Rebbéhez fűződő kapcsolatáról beszélt, és kijelentette, hogy Netánjáhu kétségtelenül legyőzi ellenfeleit.

„Akárcsak az elmúlt években, mostanában is folyamatosan támadják Netánjáhut, és személyes barátjaként szükségét éreztem annak, hogy előlépjek, és szavaimmal bátorítsam őt” – mondta Náchson rabbi. Ő volt az, aki 1984-ben először vitte Netánjáhut a lubavicsi Rebbéhez, Menáchem Mendel Schneerson rabbihoz. Erre ezt követően még többször is akadt példa. Náchson rabbi szerint a Rebbe mindig is különleges figyelmet szentelt Netánjáhu-nak.

A REBBE TELJESEN MEGBÍZOTT BENNE

„Amikor csak Bibi [Netánjáhu] meglátogatta a Rebbét, különleges figyelmet kapott. A levegőben lehetett érezni a szeretetet. A Rebbe valódi szeretettel fordult felé, és az is látványos volt, hogy a Rebbe teljességgel bizonyos abban, hogy Netánjáhu a megfelelő dolgot cselekszi. A Rebbe megbízott benne. Egyszer, hosáná rábá ünnepnapján, Netánjáhu azon gondolkodott, hogy visszatér Izraelbe, és politikus lesz. A Rebbe arra ösztönözte, hogy maradjon meg az ENSZ-ben betöltött állásában. A Rebbe teljesen megbízott benne. Senki nem tudta úgy elvégezni a munkát, mint Netánjáhu, és ezt a Rebbe teljesen egyértelművé is tette.”

„Ezt követően Netánjáhu valóban az ENSZ-ben maradt még egy darabig, és utána visszatért Izraelbe. Amikor ezt megmondta a Rebbének, ő meleg hangvételű levelet küldött neki általam, melyben a Szentföldre való költözésről írt, és bátorította őt erre a lépésre.

AZ ÖRÖKKÉVALÓ AZ ÖN OLDALÁN ÁLL

„Körülbelül abban az időben vittem el Netánjáhut a Rebbéhez, közelgő hazatérése tiszteletére. 1988 tavasza volt, és a Rebbe mondott neki néhány dolgot, olyan egyértelmű és határozott módon, mintha prófécia lenne. A jövőről beszélt neki, arról, hogy mi történik majd Netánjáhuval az Izraelbe való megérkezése után.

„A Rebbe azt mondta Netánjáhu-nak, hogy ’119 emberrel kell majd megküzdenie. De semmiképpen nem kell aggódnia, mivel az Örökkévaló az Ön oldalán áll.’ Utána a Rebbe megáldotta őt. Attól az első pillanattól fogva, és egészen a mai napig... [időnként] elő kell vennünk azt a felvételt, hogy emlékeztessen minket. Néha megmutatom Bibinek, és emlékeztetem őt arra, hogy tessék, itt van nemzedékünk prófétájának jóslata, melyben a Rebbe egészen pontosan arról a helyzetről beszél, amiben ő most van Izraelben.”

Náchson rabbi azt is elmesélte, hogy Netánjáhu többször is köszönetet mondott a Rebbének „azért a rengeteg lehetőségért, amit nekem adott, hogy eljöhessek és segítséget kaphassak Öntől, valamint, hogy részesülhessek abból a nagymértékű érzelmi támogatásból, amit Ön kínált nekem. De nem csak nekem. Egész Izraelnek.”

„ALAPOSAN MEGJEGYZTEM A REBBE ÜZENETÉT”

Egy másik alkalommal Netánjáhu azt mondta, hogy „alaposan megjegyeztem a Rebbe üzenetét”. „Valahányszor megmutatom neki azt a felvételt, melyen a Rebbe a 119 Kneszet-tagról beszél neki, mindig nagyon elérzékenyül”

– tette hozzá Náchson. „Mert annyira pontos. A Rebbe határozottan megmondta neki, hogy Izraelbe megy, és 119 ellenféllel harcol majd. A Rebbe azt mondja neki, ami a jövőben történni fog, és ő mosolyog, mert nem egészen érti, hogy mi vár rá.

„Azonban a Rebbe megnyugtatja, és azt mondja: ’Egyáltalán nem kell aggódnia, mert annak ellenére, hogy mindenki Ön ellen van, Ön Isten oldalán van, és semmitől sem kell félnie. Isten Önnel van. És én ezt úgy értelmezem, hogy ha azt teszi, amit az Örökkévaló akar, ha követi a Tórárt, akkor minden eltöröltetik, és semmitől se kell tartania.’

ÉS ELÉRKEZIK A TELJES ÉS IGAZI MEGVÁLTÁS

„Barátként, testvérként, közeli barátként igencsak fáj nekem látni, hogy hogyan ontják az emberek állandóan Netánjáhu véré... azonban meglepetésem van az Önök számára, ő ebből is kijut, és egyenesen áll majd, Isten oldalán. Ígéretet kapott a Rebbétől, és túl fogja élni ezt. Eddig is láttuk, hogy ez történt, és így lesz most is. Túl lesz ezen, és folytatni fogja, és azt remélem, hogy a kulcsait majd a messiásnak adja át, és elérkezik a teljes és igazi megváltás.”

IZRAEL VÁLASZT

Benjámín Netánjáhu, Izrael Állam miniszterelnöke 2018 decemberének végén bejelentette: áprilisban előrehozott választásokat tartanak az országban. Az eredetileg novemberben esedékes országgyűlési választások előrehozatalára azután került sor, hogy a minimális többséggel kormányzó koalíció tagjai nem tudtak megegyezni az ún. háredi bevonulási törvény kérdéséről, azaz arról, hogy a szigorúan ortodox életvitelű fiatalok számára milyen engedményeket tegyenek a hadkötelezettség kapcsán. E téma mára megkerülhetetlenné vált az izraeli politikai életben, így akárki is nyeri a következő választásokat, sarkalatos pont marad a kérdéshez való hozzáállása. Az új választásokra a frakcióvezetők döntése alapján 2019. április 9-én kerül majd sor. Az előző választást 2015. március 17-én tartották, vagyis Netánjáhu jelenlegi kormánya a leghosszabban működők közé tartozik a modern Izrael Állam történetében. A most működő Kneszet a hetven évvel ezelőtti államalapítástól számított huszadik parlament, a következő választásokat az eredeti tervek szerint 2019. november 5-én kellett volna tartani. Összeállításunkban az előrehozott választás kapcsán mutatjuk be Izrael választási rendszerét, politikai helyzetét: latolgatjuk az esélyeket.

ZSIDÓ PÁRTOK A JELENLEGI IZRAELI PARLAMENTBEN

Likud (Tömb) – jobboldali néppárt.

Vezetője:

Benjámín Netánjáhu miniszterelnök

Jömin Chádás

(Új Jobboldal) – nacionalista

vallásos-világi párt. Vezetői:

Náftáli Benet oktatási és Ájelet

Sáked igazságügyi miniszter

Bájit Jehudi (Zsidó Otthon)

– jobboldali vallásos-cionista

pártszövetség. Vezetője Ráfi Perc rabbi,

egykori katonai főrabbi

Ávodá (Munkapárt) – baloldali

néppárt. Vezetője: Ávi Gábáj,

egykori környezetvédelmi miniszter

Merec (Erély)

– radikális baloldali-liberális párt.

Vezetője Támár Zandberg

Jöhádut HáTorá (A Tóra zsidósága)

– askenázi-háredi pártszövetség.

Vezetői: Jáákov Litzman rabbi,

egészségügyi miniszterhelyettes

és Mose Gáfni rabbi

Sász (A Tóra szfárádi őrzői):

szfárádi-háredi párt.

Vezetője: Árje Deri rabbi, belügyminiszter

Choszen Lejiszráel

(Védelem Izraelnek)

– balközép pártszövetség. Vezetője:

Beni Ganc, volt vezérkari főnök

Jes Átid (Van Jövő)

– balközép párt, az állam

szekularizációjáért küzd. Vezetője:

Jáír Lapid, egykori pénzügyminiszter

Jiszráel Béjtéjnu

(Izrael az Otthonunk)

– jobboldali-szekuláris párt.

Vezetője: Avigdor Lieberman,

volt védelmi miniszter

Kulánu (Mindannyian)

– centrista, gazdasági kérdésekre

összpontosító párt.

Vezetője: Mose Káchlon

Akik eséllyel pályáznak a bejutásra:

Ocmá Jöhudit (Zsidó Erő)

– radikális jobboldali-vallásos párt,

Káháne rabbi szellemei örökösei.

Vezetője: Báruch Márzel

Zehut (Identitás):

Libertáriánus-nacionalista párt.

Vezetője: Mose Feiglin

IZRAEL VÁLASZTÁSI RENDSZERE

A „kneszet” szó azt jelenti: gyülekezet, tanács, utalva a 2500 éve Izrael népét vezető, 120 tagú „Nagy Gyülekezet”-re. A kettő között természetesen semmiféle folytonosság sincsen, hiszen az egykori Kneszet Hágdoló vallásos gyülekezet volt, és tagjait nem demokratikus választásokkal fogadta soraiba, hanem tehetség és bölcsesség alapján kerülhettek be oda megfelelően képzett férfiak. **NAFTALI DEUTSCH IRÁSA**

AZ IZRAELI PARLAMENT

A jelenlegi izraeli parlament szintén 120 taggal rendelkezik, tagjait egyfordulós, demokratikus választások útján választják. A Kneszet egykamarás parlament, tagjait négy évre választják. A törvény lehetőséget nyújt a miniszterelnöknek a Kneszet feloszlására és előrehozott választások kiírására is. Ez viszonylag sokszor megtörténik – az állam 71. évében járva a közelgő választások alkalmával az izraeli választók szavazataikkal a 21. Kneszetbe bejutók listáját határozzák majd meg.

KIK SZAVAZNAK ÉS KIKRE?

Szavazásra jogosult minden 18. életévét betöltött állampolgár. A szavazás titkos. A szavazófülkébe lépve az ember egy fából készült, négyzetárcsós tárolót lát maga előtt, melynek rekeszeiben kis fehér cédulák helyezkednek el. Az egyes cédulákon nagy betűvel áll egy párt betűjele, alatta, kisebb betűkkel az adott párt neve. Akik nincsenek megelégedve az egyencédulákkal, azoknak sima fehér papírlapok is a rendelkezésére állnak. A kézbe kapott borítékba egyetlen cédulát helyezhet bele a választópolgár, és azt kell lezárva a szavazóurnába bedobni.

A Kneszetben a helyeket az adott pártra leadott szavazatok száma szerint osztják ki. A pártok listákat állítanak, és a listáról kerülnek be a jelöltek a Kneszetbe aszerint, hogy az adott párt hány képviselőt delegálhat. A listák zártak, a választópolgár nem szavaz képviselőkre, csak listára, és minden listához automatikusan tartozik miniszterelnök-jelölt is. Hosszú ideig külön lehetett szavazni miniszterelnök-jelöltre is, amikor a fehér, pártokat jelölő cédula mellett egy sárga cédula is a borítékba került. A választások után az államelnök kéri fel a legtöbb szavazatot szerző párt miniszterelnök-jelöltjét a kormányalakításra.

KORMÁNYPÁRT HELYETT KOALÍCIÓK

Ahhoz, hogy egy párt bekerüljön a Kneszetbe, el kell érnie a bejutási küszöböt, ami jelenleg 3,25% az összes szavazatot számolva. 1988-ig csupán 1%-ot kellett elérnie egy-egy pártnak, hogy bekerülhessen a Kneszetbe, azóta azonban folyamatosan emelik a küszöböt. Ennek oka, hogy az izraeli politikai paletta rengeteg pártot tartalmaz, mely megnehezíti az ország stabil kormányzását. A politikusok rendszeresen szakadnak el eredeti pártjuktól és alapítanak újabb és újabb csoportosulásokat saját céljaik jobb körülhatárolhatósága és szavazatok szerzésének reményében.

Ennek eredménye egyébként az is, hogy egy nagyon rövid időszakot kivéve soha egyetlen párt sem volt képes egyedül kormányozni, vagyis a helyek közül legalább 61-et megszerezni, hogy egyszerű többsége legyen. A kormányok ezért mindig kormánykoalíciók, többnyire nemcsak két, hanem há-

rom-négy vagy még több párt megegyezéséből jönnek létre, és részben ez okozza, hogy csak nagyon ritkán töltik ki négyéves megbízatásukat. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy maguk a pártok is gyakran több politikai csoportosulás szövetségei, és ez tovább növeli a konfliktushelyzetek számát.

A pártok nagy létszámának előnye is van: a rendkívül színes izraeli társadalomban minden politikai és vallási meggyőződés képviselőt kaphat a törvényhozásban. A pártok programját alapvetően meghatározza az ideológiai meggyőződésük (jobb- és baloldal), a valláshoz való viszonyuk (nemzeti-vallásos, haredi, világi, hagyománytisztelő) és a cionista eszme iránti elkötelezettségük. Külön tömböt alkotnak az arab kisebbséget képviselő pártok, melyek között akad marxista és iszlamista is.

AKIK KIESNEK A JÁTÉKBÓL...

Egy politikai pártot a következő indokok egyikével lehet kizárni a versenyből: 1. Izrael mint a zsidó állam elutasítása, 2. A demokratikus berendezkedés elutasítása, 3. Rasszista uszítás, 4. Izrael-ellenes fegyveres küzdelem támogatása. Az arab pártok némelyike rendszeresen megszegi az első és a negyedik pontot, amiért többször indult már eljárás velük szemben, ám különböző nagypolitikai megfontolások miatt végül a Kneszetben maradhattak.

A választásokon a következő személyek nem jelölthetik magukat: 1. az államelnök, 2. az országos főrabbi, 3. hivatalban lévő bíró, 4. hivatalban lévő dáján (vallási bíró), 5. az állami számvevőszék feje, 6. hivatalban lévő rabbik és más egyházi vezetők, 7. a törvény által felsorolt, magas beosztású állami és katonai vezetők.

KORMÁNYALKÍTÁS

A választások után az államelnök találkozik minden egyes, a Kneszetbe bejutott párt vezetésével, és megkéri őket, hogy nevezzék meg a miniszterelnök-jelöltjüket. Az elnök döntési jogkörébe tartozik, hogy melyiküket kéri fel kormányalakításra – azt a vezetőt, akinek erre a legnagyobb esélye lehet, ám ez nem feltétlenül a legtöbb helyet elnyert párt vezetője. Előfordulhat, hogy a második helyezett több potenciális koalíciós partnert tud megnevezni, és így megszerezheti a jogot a kormányalakításra. A miniszterelnök-jelöltnek 42 napja van a koalíció megalakítására (később még csatlakozhatnak mások is, de ennyi idő alatt működőképes kormánykoalíciót kell létrehozni), majd, hivatalba lépése előtt, a Kneszetnek bizalmat kell neki szavaznia.

Az állam nem szűkmarkú a parlamenti képviselők javadalmazása kapcsán. A Kneszet tagjainak havi alapfizetése 43 000 sékel (3,2 millió Ft), melyhez számos egyéb juttatás tartozik, illetve jogosultak munkatársak és szakértők alkalmazására is.

Bibi vagy Beni: két Benjámint küzd a hatalomért Izraelben

Éles és nehezen megjósolható fordulatokban bővelkedő kampányt ígér a következő izraeli választásokig hátralevő néhány hét. A sok bizonytalanságban egyetlen dolog látszik nehezen változtathatóan: az ország következő éveiről két Benjámint, Netanjáhu és Ganc küzdelme határoz majd. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

MINDEN POLITIKA

Talán nincs még egy hely a világon, ahol a hétköznapokat annyira áthatná a politika, mint Izrael. A mondas, hogy a focihoz és a politikához mindenki ért, a zsidó államban valóban megalapozottnak tűnik. Legalábbis ami a mondat második felét illeti: bár a labdarúgás Izraelben is messze a legnépszerűbb sport, a nemzeti bajnokság színvonala korántsem indokolja, hogy a baráti beszélgetések törvényszerűen a legutóbbi mérkőzések elemzésével kezdődjenek. Egészen más a helyzet a politikával. Az ország érzékeny geopolitikai meghatározottsága és a társadalmat keresztül-kasul átszelő törésvonalak egymástól függetlenül is érthetővé teszik, hogy a kávéházi asztaloknál vagy a családi látogatások alkalmával miért terelődik előbb-utóbb ugyanúgy a politikára a szó.

Ami ennél jóval fontosabb, hogy a szenvedélyes viták során képvi-

selt érdekekre egyaránt rányomja a bélyegét az ország állandósult külső fenyegetettségéből (is) adódó konszenzusra való törekvés, és az ezt meglehetősen sikerrel akadályozó kibékíthetetlen világnézeti, kulturális és etnikai nézetkülönbségek sora. Ugyanezt a megosztottságot tükrözi az a kettősség, amely egyrészt megnyilvánul az állam 1948-as megalakulása óta megalakult (majd többségében rövid idő alatt fel is oszlott) pártok példátlanul magas, közel 200-ra tehető számában, másrészt abban a mára semmissé vált képletben, amely sokáig mégiscsak két nagy párt, illetve az általuk vezetett koalíciók szembenállására egyszerűsítette az izraeli belpolitikát.

Az izraeli társadalom töredezettségét hosszú ideig maga a választási rendszer is transzparensé tette. A zsidó államban a parlamenti választás egyrészt tisztán arányos, ahol az ország egésze egyetlen választási körzetnek számít, és ahol az urnák-

hoz járulók kizárólag pártlistákra voksolhatnak, másrészt korábban példátlanul alacsony (1%-os, illetve 1,5%-os) bekerülési küszöb volt érvényben, amely a sokszínű választási preferenciák meglehetősen pontos reprezentációját és rendkívül fragmentált pártstruktúrát egyaránt eredményezett. Mindebből következően kormányt Izraelben egyedül koalíciós összefogásban lehetséges alakítani, ugyanis egyetlen párt sem rendelkezik 60 főt meghaladó többséggel ahhoz, hogy önállóan alakíthasson kormányt a 120 tagú parlamentben. A jellemzően instabil koalíciós kormányokban ezért a miniszterelnököt is jelölő, domináns párt vezetése állandó egyeztetésre kényszerül a csekély támogatottságú partnereivel, akik rendre vissza is élnek helyzetükkel. Ez a mai napig annak ellenére keveset változott, hogy az időközben 3,25%-ra emelkedett bekerülési küszöb csak a komolyabb szervezési munkára kész

és jelentős forrásokat mozgósítani képes pártok előtt hagyja nyitva a parlamenti politizálás esélyét.

VÁLASZTÁSI TÖRTÉNELEM

Amint arról korábban esett szó, az izraeli politikai életet évtizedeken keresztül két nagy erő határozta meg. A palettát Izrael megalapításától kezdve két évtizeden keresztül a David Ben Gurion által alapított baloldali Mápáj uralta, amely végül két további kisebb párttal egyesülve 1968-ban adta át a folytatás lehetőségét a Munkapártnak (Ávodá). A Munkapárt aztán egészen a Likud 1977-nem aratott választási győzelméig őrizte az erőfölényét. Az elkövetkező két évtizedben a baloldali erők a Likuddal felváltva kormányozták az országot. A legismertebb munkapárti politikus, az 1995-ben meggyilkolt Jichák Rabin az oslói egyezmény mellett, egy évvel a halála előtt Jordániával békeszerződést is aláírt. A Munkapárt az állami beavatkozás fokozása mellett hagyományosan az ország arab szomszédaival való kiegyezés szorgalmazza, a politikai realitásokkal gyakran mit sem törődve.

Ahogy a Munkapárt, úgy a másik nagypárt, a Likud története is elválaszthatatlan néhány nagy formátumú zsidó politikus életművétől. Menáhém Begín 1973-ban alakította meg a jobboldal máig vezető pártját, amely alig négy évvel későbbi elsöprő győzelmével véget vetett az addigi baloldali egyeduralomnak. Begín a kezdetektől fogva támaszkodott Ariel Saron egykori legendás tábornok, háborús hős népszerűségére, aki aztán 2001-ben Izrael Állam tizenhatodik miniszterelnökeként maga is az ország élére emelkedett. A Likud egykori nagy vetélytársával, a Munkapárttal ellentétben a minél teljesebb gazdasági szabadság híve és kizárólag a kölcsönösség elvén alapuló megállapodásokat hajlandó aláírni a palesztinokkal. E párt vezetője lett 1993-ban Benjámin Netanjáhu, aki előbb 1996-1999 között, majd 2009-től ismét Izrael miniszterelnöke lett. Amikor azonban tavaly november

közepén az általa vezetett kormány úgy döntött, egy újabb gázai háború helyett ki nem mondott fegyverszünetet köt a Hamással, a nacionalista Jiszráel Béjtenu (Otthonunk Izrael) párt elnöke, a védelmi miniszteri posztot betöltő Avigdor Lieberman kilépett a kormányból. A hatalmon levő koalíció kormánytöbbsége mindössze egy főre apadt, ezért az év végén Netanjáhu feloszlatta a parlamentet, és ezzel kezdetét vette az idén április 9-re kitűzött előrehozott izraeli választást megelőző kampány időszaka.

AMI BIZTOSAN VÁLTOZNI FOG

A jelenlegi, igaz immár törvényhozássá képtelen kormányt a 2015. március 17-én tartott legutóbbi választás győztese, a Likud alakította meg a Hábájit Hájehudi (Zsidó Otthon), az askenázi háredi (ortodox) szavazókat képviselő Egyesült Tóra Zsidóság, a Kulánu (Mindannyian) és a hagyományőrző szefárdokat képviselő Sász párt részvételével. A Jiszráel Béjtenu valamivel később csatlakozott a koalícióhoz. A Likud 30 székhez jutott a Knesszetben, a vallásos cionistákat tömörítő, és a high-tech iparban korábban komoly karriert befutott karizmatikus Naftali Bennett vezette Hábájit Hájehudi nyolc helyet kapott, míg az elsősorban az ortodox közösséget érintő ügyekre fókuszáló Egyesült

Tóra Zsidóság hatot. A sokáig a Likudban politizáló, majd Netanjáhu kormányában pénzügyminiszteri, később pedig környezetvédelemért felelős-, illetve gazdasági miniszteri posztokat is elvállaló Móse Kahlon által alapított centrista Kulánu tíz széklet tudhatott a magáénak, az etnikai alapon szerveződő, Árje Deri vezette Sász hetet, és az orosz származású szavazókat megszólító Jiszráel Béjtenu hat helyet gyűjtött be a még a Szovjetunióban született, és a jelenlegi orosz vezetéssel is jó viszonyt ápoló Lieberman irányítása alatt.

Annak érdekében, hogy egy kicsit tovább bonyolítsuk az izraeli pártpolitika egyébként sem a kiszámítható egyszerűségéről ismeretes képét, itt érdemes egy megjegyzés erejéig visszatérni Ariel Saronra, aki, miután 2005. november 21-én lemondott a Likud vezetéséről, létrehozta a centrista Kadima pártot. Ide követte a veterán politikust a kormányában korábban mezőgazdasági miniszteri posztot is betöltő Cipi Livni. A Kadima színeiben később külügyministerségig emelkedő politikusasszony 2012-ben a párt progresszív szárnyát képviselő hét politikustársával együtt kilépett, és megalakította új pártját, amelynek a Hátnúa (Mozgalom) nevet adta. A kétállami megoldást kérelmelhetetlen magabiztossággal képviselő Livni a 2015-ös választás előtt

szövetségre lépett a Munkapártot akkor vezető Isaac Hercoggal, és létrehozták a Cionista Uniót, amely így 24 széket begyűjtve az ellenzék vezető ereje lett. Az arab pártokból összeállt közös lista 13 helyet szerzett a Knesszetben, a zöld-progresszív Merc (Életerő) ötöt. Végezetül szólnunk kell még a radikális jobboldali Jiszráel Bėjenuhoz és a baloldali erőkhöz hasonlóan hangsúlyosan vallásellenes, ám velük ellentétben liberális gazdasági elveket valló centrista formációról is, a Jaír Lapid vezette Jesh Átidról (Van Jövők) is, amely 11 széket gyűjtött be.

A JÖVŐ EGYELŐRE BIZONYTALAN

Izrael tehát választásra készül. Az előrehozott választásra azért van szükség, mert a jobboldali koalíció az elmúlt év végén nem tudta keresztülvinni a Knesszetben a háredi fiatalok katonai behívását célzó törvényjavaslatot, és határozatképtelenné vált. Az országgyűlési választások időpontját április 9-re tűzték ki. A megmérettetés legnagyobb esélyesének jó ideje Benjámín Netanjáhu számít, aki 2009 óta a választók többségének a megelégedésére vezette az országot. A gazdaság jól teljesít, a kül- és biztonságpolitika alakításában elért eredményeit nehéz kétségbe vonni. Január 29-én azonban megtörtént az, ami addig legfeljebb Netanjáhu legrosszabb rémálmaiban sejtett fel. Az összes izraeli tévécsatorna élőben közvetítette, amint Beni Ganc, a hadsereg volt vezérkari főnöke (akinek holokauszt-túlélő édesanyja Mezokovácsházáról származik) a tel-avivi kongresszusi központban bejelentette a Hoszen Jiszráel (Izrael Ereje) nevű párt megalakítását, amelynek élére állva kijelentette: célja, hogy véget vessen a Netanjáhu-korszaknak. Arról, hogy a megrázkódtatók ezzel ne érjenek véget a miniszterelnök számára, Móse Jaalon volt izraeli védelmi miniszter gondoskodott, aki kinyilvánította, csatlakozik az új alakulathoz. Mindennek tetejében az sem elképzelhetetlen, hogy a formálódó erőhöz Gabi Askenazi tábornok, a hadsereg egykori vezér-

kari főnöke is társul. Ezzel – reméli Ganc – sikerülhet meggyőznie az izraeli választókat arról, hogy az általa vezetett formáció reális alternatívát jelent az önmagát az ország utolsó alkalmas védelmezőjeként láttató Netanjáhuval szemben.

A miniszterelnök a politikai kommunikáció logikájából egyenesen következő stratégiát választott: következetesen baloldalnak kezdte címkézni Gancot. Csakhogy az egyébként nem túlságosan karizmatikus újdonsült pártvezér stratégiaalkotásból és precíz szervezési képességekből – egyelőre – jelesre vizsgázott. A többi volt tábornokkal közösen erős védelmi képességeket, liberális gazdaságpolitikát és baloldali társadalmi intézkedéseket ígért leendő választóinak – azaz a populizmus Netanjáhu által is kikövezett útjára lépett. Számításai eddig bejönni látszanak: egy január végi közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek harmincnyolc százaléka őt jelölte meg Izrael legkívánatosabb miniszterelnökeként, igaz, Netanjáhura még így is többen – negyvenegy százalék – voksolna.

A kérdés tehát az, hogy az Izrael Erejének sikerül-e megnyernie a Jesh Átidot is egy esetleges választási koalíció számára. Ennek eldöntéséig még van idő, ugyanis a pártok listáját – és így a szövetségeket is – február 21-ig kell véglegesíteni. A tárgyalások mindenesetre már megkezdődtek. Ugyanakkor a megegyezést nehezíti, hogy bár a Hoszen Jiszráel Lapid pártjával együtt akár 35 széket is elnyerhetne a Likud prognosztizált 30 székével szemben, ez csak akkor lehetséges, ha a szövetséget Ganc vezeti. Ellenkező esetben, Lapid arcával a vezető helyen csupán 30 széket gyűjtenének be a közvélemény-kutatások szerint, a Likudnak jutó 31 ellenében. Márpedig Jaír Lapid nem az a politikus, aki az elmúlt években követett stratégiájával szembefordulva, egyszerűen lemondana az ellenzék vezetője szerepéről.

Nagy valószínűséggel senkinek sem jelent meglepetést, hogy a tavaszi időjáráshoz hasonló változékony-

ságú izraeli politikában nem Izrael ébredező Ereje az egyetlen újdonság a közelgő választások előtt. Naftali Bennett oktatási miniszter és Ajelet Saked igazságügyi miniszter a múlt év végén bejelentette, hogy kilépnek a Zsidó Otthonból, és Hájámin Háhadás (Új Jobboldal) néven új pártot alapítanak. Ezzel valószínűsíthetően sikerült kitörniük a vallásos cionista burokból, meghozzá úgy, hogy Bennett révén az eddigi ortodox szavazóik nagy részét is megtarthatják, míg a rendkívül népszerű Saked számos szekuláris jobboldali számára jelenthet vonzó opciót.

A KÉT BENJÁMIN HARCBA SZÁLL

Mindeközben zajlik az élet a baloldalon is. A Munkapárt jelenlegi elnöke, a Kulánuból átigazolt Avi Gábbáj az év végén élő adásban jelentette be a meglepett Cipi Livni előtt, hogy felbontja a szövetséget vele és pártjával, a Hátnuával. Ezzel gyakorlatilag el is zárta az együttműködés lehetőségét a sértett Livni előtt, egyedül a szélsőbal, azaz Merc, illetve az arab pártok felé hagyott nyitva kapukat. Csakhogy ez éles ellentétben áll a vezetése alatt rohamosan jelentéktelenedő Munkapárt érdekeivel, amelynek közepéről kellene támogatókat szereznie a teljes megsemmisülés előtt.

A számos nyitva maradt kérdés mellett különös jelentőséget kap, hogy milyen taktikát választ Netanjáhu az elkövetkező hetekben. A Likud előválasztásán a miniszterelnök három helyet nyitva hagyott, ezekkel a tetszése szerint rendelkezhet majd. Döntése nyomán sokan arra következtetnek, hogy néhány „nagy névnek”, népszerű külsős politikusnak fogja felajánlani ezeket, de egyelőre nem kíván másik jobboldali párttal koalícióban indulni. Akárhogy is, a következő választás nem az Izraelben és a palesztin arabok körében is egyre népszerűtlenebb kétállami megoldásról vagy a gazdaságról fog szólni, sokkal inkább a két Benjámín, Ganc és Netanjáhu személyes küzdelme határozza majd meg Izrael következő, április 9-én megkezdődő korszakát.

NETANJAHU VÁLASZTÁSA

Kritikusai szerint előre menekült, ezért tartanak előrehozott választásokat Izraelben április 9-én. A jelenlegi kormányfő helyzete minden botrány ellenére stabil, sokakban mégis kétségeket ébreszt: maradhat-e miniszterelnök valaki, akit hamarosan négy komoly ügyben is megvádolhatnak? És mi a választás tétje Benjámín Netanjáhu számára? SERES LÁSZLÓ ÍRÁSA

Boszorkányüldözés, fake news, a politikai ellenfelek konspirációja – így értékeli a miniszterelnök, ha az ellenzék vagy általa elfogultnak minősített média számon kéri rajta azt a példátlan botránysorozatot, amelynek részleteit több éve tárgyalja az izraeli nyilvánosság. Ha a számokat nézzük, Benjamin Netanjahunak nincs miért aggódnia: bár fő kihívója, Beni Ganc volt vezérkari főnök beérte őt népszerűségben, a Likud továbbra is messze vezet a felmérésekben, sem Ganc új centrista pártja, sem a szétaprózott liberális és baloldali ellenzék nem rúg labdába mellette. Lehetséges koalíciós partnerei pedig mind stabilan bejutnának a Kneszetbe.

A tét azonban most nem csak az, hogy az ötödik ciklusára készülő Netanjáhu folytathatja-e vagy hogy esetleg Beni Ganc vezetésével néhány kérdésben új irányt vesz-e Izrael biztonságpolitikája. Aviháj Mandelblit legfőbb ügyész ugyanis nemrég közölte, már a választások előtt nyilvánosságra hozza döntését arról, vádat emel-e a miniszterelnök ellen korrupció, csalás és hűtlen kezelés miatt. A tét tehát most az: ha a vádak tudtával többséget kap Netanjahu, fennmarad-e a zsidó állam morális hitelessége, presztízse vagy elkönnyvelik egyfajta banánköztársaságnak, ahol a tetteknek nincs következménye.

A vádemelés természetesen még nem azonos az ítélettel, de sok izraeli szkeptikus: tartható-e a miniszterelnök, ha a vádak ilyen makacsul fennállnak? Ma már lényegesen többről van szó, mint hogy a kormányfőre a gyanú árnyéka vetült.

Nem véletlen, hogy Izrael változatlanul a Közel-Kelet egyetlen de-

mokráciája: a hatalmi ágak valóban egymástól elválasztottan, függetlenül működnek, a rendőrség egy hivatalban lévő miniszterelnök ügyében hallgat meg hatvan tanút, majd adja át az ügyet vádemelési javaslattal a szintén független ügyészségnek, a sajtó szabad, a társadalom pedig majd eldönti, hogy mindennek tudatában hogyan szavaz. A felmérések fő ellentmondása: egy tavalyi adat szerint az izraeli választók nagy többsége, 60 százaléka a Netanjahu távozását preferálná vád alá helyezése esetén, miközben máig ugyancsak nagy többsége van az általa vezetett Likudnak.

Ha a vádaktól eltekintünk, Netanjahunak („Mr. Biztonság”) nincs alternatívája, sem Gázával, sem a libanoni terroristákkal, sem a területekkel, sem a gazdaságpolitikával kapcsolatban. Nyilván nem vélet-

len, hogy a tőle balra álló Ganc is keménykezü politikusként pozícionálta magát első kampányklipjeiben. Az izraeli gazdaság csúcsmódban van, a növekedés nagyobb az OECD átlagánál, Amerikával a szíriai csapatkivonás dacára remek a viszony, a visegrádi országok (V4) partnerségével pedig sikerült megvetnie lábát az Izraellel szemben nem éppen baráti EU-s közegben.

De vegyük sorjában, miről is van szó (és most pitiánerségük okán hagyjuk figyelmen kívül felesége, Sara Netanjahu válogatott ügyeit). Az ügyek ezres számozással négy csoportra oszthatók:

- az **1000-es számú** eset nagyszámú értékes ajándék elfogadásáról szól. Netanjahut azzal vádolják, hogy több tízezer dollárt érő ajándékokat fogadott el Arnon

Milchan hollywoodi producertól és James Packertől, egy ausztrál kaszinómogultól (repülőutakat, szivarokat, hotelszobákat). Cserébe állítólag az izraeli Milchant amerikai vízumhoz, Packert állandó izraeli lakóhelyhez segítette.

- a **2000-es számú** ügyben az a vád, hogy hatalmi pozícióból médiabefolyást próbált kieszközölni. A miniszterelnök a vád szerint konspirált a Jediot Ahronot c. vezető napilap tulajdonosával, Arnon Mozessel, aki azt kérte a kormányfőtől, próbálja meg korlátozni a Sheldon Adelson amerikai milliárdos által fenntartott, ingyenes, amúgy Netanjahu-barát Izrael Hajom c. lap terjesztését. Cserébe Netanjahu azt kérte a korábban vele szemben kritikus laptól, hogy írjanak róla pozitívabban. Hírek szerint titkos magnófelvételek sokasága bizonyítja a vád állításait.
- a **3000-es számú** az elhíresült német tengeralattjárók korrupciós közbeszerzési ügye, amelyet a rendőrség szintén vádemelési javaslattal adott át a főügyésznek. „A helyi média szerint a gyanúsítottak kenőpénzek fejében Miki Ganort tették meg a német ThyssenKrupp hajóépítő vállalat izraeli képviselőjévé csekélyebb díjazásért dolgozó elődje helyett, majd busás jutalékokat zsebeltek be a milliárdos üzletekből” - írta az MTI tudósítója. A vád szerint Netanjahu maga is segítette a ThyssenKrupp ajánlatának elfogadtatását.
- a **4000-es számú** eset is arról szól, hogy Netanjahu kedvezőbb médiaképet próbált magának vásárolni: kommunikációs miniszterként is lobbizott a tör-

vényhozásban a Bezeq telekommunikációs nagyvállalat javára, cserébe pedig kedvezőbb beszámolókat várt magáról a cég Walla c. hírportálján. Izraeli lapinformációk szerint ebben az ügyben a legerősebbek a bizonyítékok és tanúvallomások. Állítólag éveken át folytak a korrupciós ügyletek a Bezeq tulajdonosa, Saul Elovics és felesége, valamint Netanjahu és felesége között, „Bibi” pedig állítólag éveken át beleszólt a portál munkájába.

A kérdés tehát az: hogyan hat az izraeli közvéleményre, a szavazók politikai preferenciáira, ha Mandelblat a közeljövőben valóban ismerteti döntését? A válasz jelenleg igen egyszerű: hiába a morális probléma, egy megvádolt, de más fontos ügyekben páratlanul sikeres politikus nem távozik könnyen a hatalomból, ha egyelőre nincs kormányképes alternatívája.

Annyi biztos, hogy Netanjahu nem adja fel könnyen, bejelentette, hogy a végsőkéig harcolni fog az igazáért, hiszen „a rendőrségi ajánlások még semmit sem jelentenek egy demokratikus társadalomban.” Az is biztos, hogy az izraeli törvények nem kötelezik a miniszterelnököt le-

mondásra vád alá helyezése esetén. Sokan emlékeznek még azonban arra, amikor 11 évvel ezelőtt, ellenzéki pozícióból ő szólította fel lemondásra a megvesztegetéssel vádolt Ehud Olmert miniszterelnököt, aki ezt végül meg is tette, és 16 hónapot töltött börtönben.

Kritikusai szerint nem véletlen, hogy az elmúlt hetekben ismét előtérbe kerültek azok a nemzetbiztonságilag kulcsfontosságú ügyek (a megoldatlan, áldatlan gázai helyzet, a libanoni Hezbollah alagútjai északon, a szíriai kritikus helyzet), amelyeknél „Mr. Biztonság” határozott politikai vezetőként tudja magát mutatni. Komoly kihívást csak a tőle jobbra álló, még nacionalistább kis pártok jelenthetnek számára, velük azonban eddig is képes volt zöld ágra vergődni. Más komoly ellenzéke egyelőre nincs, és amíg az emberek úgy érzik, az ő életüket nem érintik a miniszterelnök válogatott bizniszei, könnyen szemet hunyhatnak azok felett.

Mindez morálisan lehet kétséges, az ügyek felbukkanása, az intézmények működése, a politikai szereplők reakciói azonban egy valamit egészen biztosan bizonyítanak: Izrael valódi – tehát nem illiberális – demokrácia.

ELUTASÍJTÁK AZ AMNESTY Izrael-ellenes kampányát

Új szintet lépett az Amnesty International eddig is Izrael-ellenes szemlélete. A magát jogvédőnek nevező szervezet azt követeli a turisztikai cégektől, hogy bojkottálják Izrael szerintük vitatott státuszú területeit. A TripAdvisor visszautasította a felszólítást. ZSIDO.COM

ÚTICÉL: MEGSZÁLLÁS

Az NGO Monitor nevű, Izraelben működő civil szervezeteket vizsgáló szervezet már január 3-án figyelmeztetett arra, hogy a magát jogvédőnek tituláló Amnesty International támadást készít elő Izrael ellen. A kiszivárgott dokumentumokra alapozott figyelmeztetés valósan bizonyult: az Amnesty január 30-án közzétett, „Úticél: megszállás” címet viselő jelentése szerint a Júdeában és Somronban, Jeruzsálem bizonyos részein és a Holt-tenger környékén fekvő turisztikai célpontok látogatása az „elnyomást” támogatja, és célja, hogy „eltörölje a palesztinoknak e területhez fűződő kapcsolatát”.

Az Amnesty bojkottra szólított fel az Airbnb-t, valamint olyan turisztikai cégeket, mint a booking.com, az Expedia és a TripAdvisor. Emellett felszólították azon államokat, melyekben ezek az internetes oldalak működnek, hogy korlátozzák e szolgáltatások működését azokon a turisták által gyakran látogatott helyszíneken, amelyekhez „Izrael történelmileg próbálja hozzákötni magát.” A szervezet szerint a Sírátófal is egy ilyen helyszín.

AZ OK: FEJLŐDŐ TURIZMUS

Az NGO Monitor szerint a londoni központú AI jelentése mögött az áll, hogy az elmúlt év során rekord létszámú (több, mint négy millió) turista látogatott a zsidó államba, akik közül természetesen rengetegen látogattak el a Holt-tengerhez, a jeruzsálemi Óvárosba, a Sírátófalhoz és Dávid városába.

„Az izraeli kormány politikai és ideológiai okoktól vezérelve fejleszt

a turizmust Kelet-Jeruzsálemben és a Nyugati Part [tehát Jehuda és Somron – a szerk.] területein” – áll az Amnesty jelentésében – „Izrael számos települését szándékosan régészeti lelőhelyek közelében építette fel, annak a kampánynak a keretében, melynek célja, hogy normalizálja és legitimálja Izrael kontrollját a megszállt területeken.” Izrael – véleményük szerint – azért érdekelt a régészeti feltárásokban, hogy „kapcsolatot teremtsen a modern kori Izrael Állam és annak zsidó történelme között, átírva a történelmet, aminek hatására minimalizálódik a palesztin nép történelmi kapcsolata e területtel”.

TÖRTÉNELEMHAMISÍTÁS AZ IDEOLÓGIA SZOLGÁLATÁBAN

„Az Amnesty tagadja a zsidók történelmi kapcsolatát többek közt a jeruzsálemi Óvárossal, és Izraelt hibáztatja a zsidó történelmi és kulturális örökség megőrzéséért, valamint keresztény szent helyek rendben tartásáért is” – áll az NGO Monitor vezetője, Gerald Steinberg válaszában, melyben foglalkozott a szervezet antiszemita hozzáállásával is. – „Az Amnesty a saját soraiban is tolerálja a nyílt antisemitizmust, és a diszkrimináció olyan formájának tartja azt, mely ellen nem érdemes harcolni. Nem meglepő módon az Amnesty most magáévá teszi a diszkriminatív BDS [elveit] és kipécézi Izraelt.” Ahogy utalt rá, az Amnesty az általa tényként közölt adatokat BDS-támogató és Izrael-ellenes civil szervezetektől kapta, melyek közül nem egy arab terrororganizációval is kapcsolatban áll.

Járiv Levin turisztikai miniszter válaszában felháborítónak nevezte a jelentést, és kijelentette: „A világon semmiféle erő sem változtatja meg azt a történelmi tényt, hogy Izrael Földje Izrael népéhez tartozik. Harcolni fogunk e látványosan antiszemita határozat ellen.”

Gilád Erdán belbiztonsági miniszter a Twitteren tett közzé nyilatkozatot: „Felháborító, a tények eltorzítására irányuló próbálkozás ez, melynek célja, hogy letagadja a zsidó örökséget, és delegitimálja Izraelt”. A miniszter azt is felvetette, hogy be lehetne tiltani az Amnesty International izraeli működését.

A TRIPADVISOR NEM BOJKOTTÁL

A TripAdvisor oldal már válaszolt is az Amnesty International felszólítására: tudatta a jogvédő szervezettel, hogy nem vesznek le semmilyen, működő üzletet és vállalkozást a listájukról, attól függetlenül, hogy az adott hely a térkép mely pontján található. „A TripAdvisor hisz abban, hogy azon utazók számára, akik internetes oldalt, vagy telefonos applikációnkat használnak lehetőséget kell nyújtanunk arra, hogy célpontjukról minden szükséges információt megkapjanak, többek között a helyszínen elérhető vállalkozások listáját is. Célunk, hogy politikamentes, pontos és hasznos képet adjunk a szállásokról, éttermekről és látványosságokról, melyek jelenleg a világon bárhol elérhetők.”

Az Airbnb korábban már próbálkozott Júdea és Somron bojkottálásával, ám – egyelőre – meghátrálásra kényszerítette őket a nemzetközi felháborodás.

FELLENDÜLŐBEN A MIKVE-FORGALOM

Mikvéket bemutató sorozatunk előző részeiben áttekintettük, hogyan alakult a rituális fürdők helyzete a fővárosban. Megismertük a Rácfürdőben működtetett fürdő megítélésének alakulását, bemutattuk, hogy a Duna által kettéosztott város fejlődése milyen hatással volt a fürdő-helyzetre. Előző számunkban megjelentetett cikkünkől kiderült, hogyan jutott nyugvópontra a mikvék kérdése azáltal, hogy az ortodox hitközség saját tulajdonú telken egy kifejezetten rituális fürdő céljára tervezett épületet adott át. A mostani részben két újabb kordokumentumot mutatunk be, melyek újabb érdekes részletet mutatnak be a fürdők helyzetéről. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

A KÖRÜTI MIKVE MEGSZÜNTETÉSE

Az új mikve megnyitásával egyszerre a körüti fürdő mikveként való használatát az ortodox hitközség a maga részéről be is szüntette. Szeptember 1-én, egy pár nappal az új mikve megnyitása előtt, erről egy közleményben tájékoztatták a közösséget a sajtó útján. Ez a hír annyira fontos volt, hogy nemcsak a felekezeti újságban¹, de még a *Pesti Napló* hasábjain is megjelentették a hirdetést²:

ÉRTESETÉS

A budapesti aut. orthodox izr. hitközség **VII. kerület, Kazinczy ucca 16. szám alatt** újonnan épült modernül berendezett, a higiénia minden követelményének megfelelő **rituális fürdőjét (mikvót)** f. évi szeptember hó 9-én (kedden) **megnyitja** és ugyanakkor az eddig VII. kerület, Erzsébet-körúton levő rituális fürdőjét **teljesen beszünteti**.

Budapest, 1930. évi szeptember hónap 1-én.

A budapesti aut. orth. izr. hitközség elöljárósága

A mikve megnyitása után egy újabb, szigorúbb hangnemeű hirdetményt is megjelentettek³:

„FONTOS FIGYELMEZTETÉS!

Hitközségünk az Erzsébet körút 51. alatti rituális fürdőt (mikvót) folyó hó 9-én végleg beszüntette, mely fürdő a jelzett időponttól kezdve nem áll felügyeletünk alatt és ezzel minden néven nevezendő vonatkozásunk megszűnt. **Híveinket nyomatékosan figyelmeztetjük, hogy nevezett fürdőnek**

mikvókenti használata ezentúl szigorúan tilos, illetőleg az ottani fürdés rituális szempontból érvénytelen és meg nem történtnek

A budapesti aut. orth. izr. hitközség rabbisága

Fontos figyelmeztetés!

Hitközségünk az Erzsébet-körút 51. alatti rituális fürdőt (mikvót) folyó hó 9-én végleg beszüntette, mely fürdő a jelzett időponttól kezdve nem áll felügyeletünk alatt és ezzel minden néven nevezendő vonatkozásunk megszűnt. **Híveinket nyomatékosan figyelmeztetjük, hogy nevezett fürdőnek mikvókenti használata ezentúl szigorúan tilos, illetőleg az ottani fürdés rituális szempontból érvénytelen és meg nem történtnek tekintendő: a nő, a fürdés előtti איסור נדתה állapotban marad.**

Egyidejűleg örömmel köztudomásra hozzuk, hogy a **VII. kerület, Kazinczy ucca 16. szám alatt** újonnan épült, felügyeletünk alatt álló rituális fürdő (mikvó), mely a legszigorúbb vallási és legmesszebbmenő esztétikai és egészségi követelményeknek megfelelő, **folyó hó 9-én (Elül 16-án) megnyílt** és rendeltetésének átadatott.

Budapest, 1930 szeptember (5690 Elül) havában.

A budapesti aut. orth. izr. hitközség rabbisága.

tekintendő: a nő, a fürdés előtti איסור נדתה [=a tiltott nidá státusz] állapotban marad.

Egyidejűleg örömmel köztudomásra hozzuk, hogy a **VII. kerület, Kazinczy utca 16. szám alatt** újonnan épült, felügyeletünk alatt álló rituális fürdő (mikvó), mely a legszigorúbb vallási és legmesszebbmenő esztétikai és egészségi követelményeknek megfelelő, **folyó hó 9-én (Elül 16-án) megnyílt** és rendeltetésének átadatott.

Budapest, 1930 szeptember (5690 Elül) havában.

A budapesti aut. orth. izr. hitközség rabbisága

A KÖRÚTI MIKVE A NEOLÓGOK KEZÉBE KERÜL

Ahogy a Rácfürdő esetében is történt⁴, az ortodox rabbinátus kivonultával a neológ rabbinátus vette át a körúti mikve vezetését, amit utcai plakátokon hirdettek⁵:

ÉRTEŚÍTÉS

Értesítjük t. hittestvéreinket, hogy **VII. Erzsébet körút 49-51** szám alatt **a körúti fürdővel** kapcsolatosan **rituális fürdőt** מקוה tartunk fenn.

Értesítés

Értesítjük t. hittestvéreinket, hogy

VII., Erzsébet körút 49-51

szám alatt **a körúti fürdővel** kapcsolatosan

rituális fürdőt

מקוה

tartunk fenn.

A főtisztelendő Rabbiságunk felügyelete alatt álló **női és férfi rituális fürdőt** מקוה kényelmes és higienikus berendezéssel láttuk el és a fürdő használati díját mérsékelte összegben állapítottuk meg:

a) férfi rituális fürdő használati díja személyenként P —,40

b) női rituális fürdő használati díja 1 kádas kabinban 1 személy részére fürdőruhával együtt P 1.—

2 kádas kabinban, ha 2 személy veszi igénybe fürdőruhával együtt személyenként P —,80

Felhívjuk hittestvéreinket, hogy hitközségünk nagyjelentőségű vallásos intézményét állandóan igénybe venni szíveskedjenek.

Budapest, 1930. október hó.

A Pesti Izr. Hitközség Elöljárósága

A főtisztelendő Rabbiságunk felügyelete alatt álló **női és férfi rituális fürdőt** מקוה kényelmes és higienikus berendezéssel láttuk el és a fürdő használati díját mérsékelte összegben állapítottuk meg:

a) férfi rituális fürdő használati díja személyenként P —,40

b) női rituális fürdő használati díja 1 kádas kabinban 1 személy részére fürdőruhával együtt P 1.—

2 kádas kabinban, ha 2 személy veszi igénybe fürdőruhával együtt személyenként P —,80

Felhívjuk hittestvéreinket, hogy hitközségünk nagyjelentőségű vallásos intézményét állandóan igénybe venni szíveskedjenek.

Budapest, 1930. október hó

A Pesti Izr. Hitközség Elöljárósága

LASSAN, DE FOLYAMATOSAN NÖVEKVŐ ÉRDEKLŐDÉS A MIKVE IRÁNT

A rabbiság és a hitközségi vezetők nagy reményeket fűztek az új mikvéhez, abban bízva, hogy ezáltal olyan nők is kedvet kapnak ehhez a nagyon fontos micvához, akik addig nem jártak rendszeresen, minden hónapban a rituális fürdőbe. Egy későbbi dokumentumból kiderül, hogy a terv csak részben vált be: bár növekedett az érdeklődés, nem látogatták elegendően a grandiózus rituális fürdőt. Erről a Pesti Ortodox Rabbinátus vezetői, *Sussmann Szofér Fisel [Viktor]* rabbi (1867–1942), *Steif Jonátán* rabbi (1877–1958) és *Freudiger* hitközségi elnök írtak 1933-ban egy felhívásban, ami a *Zsidó újság*ban jelent meg németes-jiddis és magyar nyelven egy négyoldalas, csatolt mellékletként⁶:

„...A budapesti autonóm orthodox izraelita hitközség évekkel ezelőtt a modern hygiénának minden tekintetben megfelelő és a legkényesebb igényeket is kielégítő rituális fürdőt építtetett, hogy egy asszony se akadasson, aki ezen szent vallási kötelesség teljesítése alól magát bármilyen ürügy alatt felmentve érezhesse. A rabbiság azonban a legnagyobb aggodalommal látja, hogy a rituális fürdő látogatottsága nem abban a mértékben emelkedett, ahogy azt joggal remélhette és várhatta...

Kérve fordul a rabbiság minden egyes hittestvérehez, hogy a rituális fürdőnek előírás szerinti igénybevétele elmulasztásának súlyos mivoltáról világosítsa fel hozzártartozóit és adja tudtukra, hogy ez mulasztásukkal megméltózzák a család tisztaságát, **mert a mikvát sem a strand, sem egyéb tisztasági fürdő nem pótolhatja...**”

¹ *Uo.*, 1930. szeptember 5. 9. oldal; ² 1930. szeptember 7. 12. oldal. Köszönöm Dombi Gábornak, aki erre felhívta figyelmemet.; ³ *Zsidó újság*, 1930. szeptember 12. 8. oldal; szeptember 22. 13. oldal; ⁴ Lásd *Egység* 113. szám 18. oldal végén.; ⁵ Köszönöm Dombi Gábornak, hogy erre is felhívta figyelmemet.; ⁶ 1933. július 10., IX. évfolyam 26. szám. Lásd még *uo.* a július 21. számban 3. oldal: „A budapesti orthodox rabbiság felhívásának visszhangja”; *Egynéltség*, 1933. július 15. 14. oldal: „A budapesti orthodox rabbik a családi élet tisztaságáért és a strandfürdőzés ellen”.

RÁGALMAK HELYETT ÉRTŐ ÉRVELÉST!

ISMÉTELT RABBINIKUS ÁLLÁSFOGLALÁS A DUNÁBA LŐTT MÁRTÍROK CSONTJAINAK ÜGYÉBEN

Lassan három évvel ezelőtt nagy port kavart a Margit hídnál a Dunából kiemelt emberi csontok eltemetésének ügye. Most, amikor lehetőség nyílt rá, hogy felkutassák a még esetlegesen fellelhető maradványokat, kiemelik és méltó módon eltemessék a mártírokat, ismét szélsőséges indulatok kavarodtak fel a zsidó közéletben. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

(Az állásfoglalás eredetileg a Gut Sábesz 23. évfolyam 20. számának mellékletként jelent meg.)

AZ ÁLLÁSFOGLALÁS HÁTTERE

A Budapesti Ortodox Rabbinate 2016-ban már kiadott egy történelmi áttekintéssel kiegészített háláchikus állásfoglalást a temetés ügyében, melyben egyértelművé tettük, hogy a mártírok csontjait zsidó temetőben kell elhelyezni. Ez megjelent az interneten, valamint az *Egység* magazinban¹ egy, a témát részletesen körüljáró cikk kíséretében, valamint a *Holokauszt és háláchá* című kötetemben is².

Ezúttal a magyar hatóságok engedélyével izraeli szakemberek célzottan tervezik átkutatni a Duna-medret maradványok után kutatva egy speciális szonár készülék segítségével. Most, amikor már a kutatás gondolata is félígazságokon és kifejezett tévedéseken alapuló rosszindulatú híreszteléseket, vitákat és ellenséges indulatokat szült, újfent leszögezzük a háláchá egyértelmű álláspontját a kérdésről.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében négy különálló pontban vizsgáljuk és cáfoljuk a négy leggyakrabban elhangzó „érvet”, melyeket a kutatás megakadályozása mellett hoznak fel.

1. Honnan lehet tudni, hogy zsidók maradványait találják-e meg?

A korábban fellelt csontok esetében, ahogy az a fent említett állásfoglalásban is olvasható, több szempontból történt a vizsgálat. (Ezek újabb maradványok felbukkanása esetén megismételhetők.) A kutatók olyan tudományos módszerek alapján jelentették ki, hogy zsidó áldozatokra bukkantak, mint a DNS-vizsgálat, a csontok korának és a rajtuk talált sérüléseknek az elemzése, korabeli tanúvallomások egybevetése stb.

Számunkra mérvadóbb az a háláchikus nézőpont, ami a többségi elv alapján ítélt. A Römá (Mose Iszerlisz rabbi – Krakó, 1530–1573) azt írja a *Sulchán áruach*-ban³, hogy „ha találtak egy halottat, és nem tudják, hogy nem zsidó, vagy zsidó-e, akkor a többségi lakosság alapján kell dönteni”

és „ha a többség zsidó, akkor micva halottnak számít [vagyis olyan halottnak, akinek nincs rokonsága, és emiatt az egész közösség feladata eltemetni]”. Ez a fajta, többség alapján való ítélet egy bibliai eredetű alapelv⁴.

A korábban fellelt áldozatok halálának körülményeivel kapcsolatban két lehetőség merült fel: vagy a Dunába lőtt nagyjából 3600 zsidó áldozat közül valók vagy a közül a nagyjából 200 áldozat közül, akik a Margit hídon tartózkodtak annak felrobbantásakor. Mivel ez utóbbiak egy része is zsidó munkaszolgálatos volt, így jelentősen valószínűbb, hogy többségükben zsidó áldozatok maradványaira bukkantak, mint hogy nem zsidókéra. A többség elve alapján tehát a háláchá zsidó emberek maradványaiként tekint a fellelt csontokra.

A kérdéssel foglalkozó, részletesen kifejtett héber nyelvű tanulmányom New Yorkban az *Or Jiszráel* című rabbinikus folyóiratban jelent meg⁵. A konklúzióhoz – mely a fentiek szellemében született – több híres rabbi is csatlakozott írásban⁶, köztük Izrael Állam szefárádi főrabija, *Jichák Joszéf* rabbi is⁷.

2. Kegyeletsértés-e a „hullámsírban” nyugvó áldozatok nyugalmának megzavarása?

Minden háláchát nélkülözve, már józan ésszel is belátható, hogy a magyar „hullámsír” kifejezés, legyen bármilyen költői is, nem valódi sírt és temetést jelent – az áldozatokat a Dunába beelözték, nem pedig eltemették.

A háláchá azonban expliciten fogalmaz: a temetés a *Sulchán áruach* szerint⁸ a földbe történik, ahogy ez kikövetkeztethető az Örökkévaló Ádámnak mondott szavaiból: „porból vagy és porrá leszel”⁹. Ezen felül két responsum kötetből idéznék kifejezetten a kérdésre vonatkozó rabbinikus állásfoglalást.

Az első *Jehosúa Ehrenburg* rabbi (1905–1976) írása, aki a második világháború elől Galíciából menekült Budapestre. Ebben¹⁰ részletesen kitér arra, hogy a vízbe nem lehet

halottat temetni, csak földbe, és ehhez idéz egy érdekes forrást. A Talmud¹¹ elmondja, hogy amikor az egyiptomiak belefúladtak a tengerbe¹², akkor az Örökkévaló megparancsolta a víznek, hogy dobja ki a holttestüket, „hogy megjutalmazhassa őket azzal, hogy eltemetik őket”. Miért akarta megjutalmazni a zsidók üldözőit? Azért, mert már korábban felismerték¹³, hogy „az Örökkévaló harcol értük [a zsidókért] az egyiptomiakkal”. Ebből tanuljuk, mondja Ehrenberg rabbi, hogy a holttest tengerbe süllyedése nem számít temetésnek.

A sátoraljaúj helyi születésű Stern Smuel Tuvijá rabbi (1920–2004) *háSavit* című responsum kötetében¹⁴ megerősíti a fenti konklúziót, egy másik forrásra hivatkozva: amikor József meghalt, akkor azt mondja a Tóra¹⁵, hogy „koporsóba tették Egyiptomban”. A Bölcsék szerint¹⁶ ezután a Nílusba helyezték addig, amíg a kivonuló zsidók magukkal nem vitték¹⁷. A kifejezés, hogy „koporsóba tették” az „eltemették” helyett¹⁸ itt is arra utal, hogy a holttest vízbe helyezése nem számít temetésnek.

A fentiek alapján tehát a mártírok nincsenek eltemetve a Dunában, és megérdemlik, hogy méltó módon helyezzék őket valódi örök nyugalomra, ha még Isten segítségével fellelhetőek csontjaik.

3. Izraelben temetnék-e el a fellelt csontokat?

A legsúlyosabb vád, ami felmerült, hogy a mártírok esetlegesen fellelt csontjait semmiképpen nem Magyarországon temetnék el, hanem Izraelbe vinnék a kutatást végzők. A Talmudban¹⁹ és a *Sulchán áruachban*²⁰ is szerepel, hogy a szentföldön eltemetve lenni különleges dolog, így még ha igaz is lenne ez a terv, akkor sem kellene így átgátni ellen. Csakhogy soha, semmilyen fórumon nem merült fel ez a terv, soha senki nem kérte főleg nem követelte, hogy Izraelbe szállítsanak maradványokat.

Az izraeli belügyminiszter arra tett ígéretet, hogy mindent megtesznek azért, hogy az esetlegesen még fellelhető csontok eljussanak a „*kever jisráélba*”. Ez szó szerint ugyan jelenthetne „izraeli temetőt”, csakhogy valójában ez egy közismert és általánosan bevett, „echte zsidó” kifejezés, ami az olyan temetőkre vonatkozik, ahol zsidók fekszenek, röviden: a zsidó temetőkre. Sajnos az ilyen, mondhatni szakkifejezéseket leginkább a mindennapi használat során lehet elsajátítani, nem rossz szótári fordításokból.

A cél tehát az, hogy ahogy a korábbi csontokkal is történt, Budapest egyik zsidó temetőjében temessék el őket, ha sikerül találni valamit.

4. Mi lesz, ha nem találnak semmit?

Utoljára azt az „érvet” vizsgáljuk, ami azt a kérdést fessegeti, hogy esélytelen maradványokat találni a folyóban és a sikertelen kutatás fegyver lehet a holokauszttagadók kezében. Szögezzük le: csupán nyolc éve annak, hogy 2011-ben találtak maradványokat, melyeket a nyilasok

által a Dunába lőtt zsidó áldozatokként azonosítottak. Sajnos azok, akik nem fogadják el sem a korábban fellelt csontokat, sem azokat a tanúvallomásokat és dokumentumokat, amelyek ezeket a kivégzéseket igazolják, nem egy ilyen kutató akciótól fognak jobban vagy kevésbé hinni történelmi tényekben.

Nem tudjuk, hogy fognak-e találni bármit, vagy sem. Adja Isten, hogy sikerüljön rábukkanni még további mártírok csontjaira, hogy megadhassuk nekik azt, amit eddig nem kaphattak meg: a méltó temetést.

ADJUNK HÁLÁT ISTENNEK A TEMETÉSÉRT

A Talmud²¹ azt mondja, hogy a *bencsolás*, az asztali áldás eredetileg három áldásból állt csak, az *Uvöné Jerusálajim* résznél²² ért véget. A negyedik áldás²³, a *Hátov vöhámétiv* rész beiktatása a Bár Kochba lázadás leveréséhez kötődik. A felkelés végleges bukásakor a rómaiak lemészárolták Betár város lakóit, és megtiltották az áldozatok eltemetését. A holttestek temetetlenül heverték hosszú időn át, míg végül mégis engedélyezték az elhantolásukat. Ennek emlékére egy hálaáldással egészítették ki az asztali áldás szövegét a korabeli bölcsék, hogy mindenkor, amikor valaki kenyeret eszik, és elmondja az asztali áldást, emlékezzen a mártírokra és az Örökkévaló jóságára.

Hálát adunk az Örökkévalónak, hogy három évvel ezelőtt sikerült végigvinnünk a korábban már fellelt csontok ügyét és eljutni odáig, hogy zsidó temetést kaphassanak. Köszönettel tartozunk a hatóságoknak, amiért elősegítik az újabb kutatást, ami remélhetőleg sikerrel jár és Isten segítségével még több mártírnak adhatjuk meg a végtisztességet.

Áldja meg Isten mindazokat, akik ebben a munkában részt vesznek! *Ámén!*

Lövésnyom az egyik, 2011-ben a Margit-hídnál fellelt koponyán

¹ 84. szám 17–19. oldal; ² 20. fejezet; ³ *Jore déá* 374:3.; ⁴ *2Mózes* 23:2.; ⁵ 74. szám 38–52. oldal; ⁶ *Uo.* 26–37. oldal; ⁷ Levele másolata megjelent in: *Egység* uo. 18. oldal; ⁸ *Uo.* 362:1.; ⁹ *1Mózes* 3:19.; ¹⁰ *Dvár Jehosúa* responsum 2. kötet 38:20.; ¹¹ *Pszechim* 118b. és *RáSBám uo.*; ¹² *2Mózes* 14:28.; ¹³ *Uo.* 14:25.; ¹⁴ 6. kötet 109. fejezet; ¹⁵ *1Mózes* 50:26.; ¹⁶ *Szotá* 13a.; ¹⁷ *2Mózes* 13:19.; ¹⁸ Lásd pl. *1Mózes* 35:29.; ¹⁹ *Kötubot* 111a.; ²⁰ *Uo.* 363:1.; ²¹ *Bráhot* 48b.; ²² *Sámuel imája - Zsidó imakönyv* 115. oldal; ²³ *Uo.* 116. oldal.

Tényleg „mozognak” a zsidó ünnepek?

Viszonylag közzismert tény, hogy a zsidó naptár luniszoláris, vagyis a Holdat és a Napot egyaránt figyelembe veszi: a hónapok holdhónapok, az évek pedig napévek, és a kettő különbségét 19 éves ciklusokban összesen hétszer egy hónap beiktatásával egyenlítjük ki. Másként mondva, 19 évente tizenkét rendes és hét szökőév szerepel a zsidó naptárban. Miért van ez így?

DÉNES ANNA ÍRÁSA

A LUNISZOLÁRIS NAPTÁR

A holdhónapok kb. 29 és fél naposak, így a holdhónapokból álló év 354 napos, azaz 11 és negyed nappal rövidebb, mint a $365 \frac{1}{4}$ napos napév. Ha szigorúan a Holdon alapuló naptárt használnánk, az ünnepek mozognának az évszakokhoz képest. A Tóra azonban azt is előírja, hogy peszáchot tavasszal, szukotot pedig ősszel ünnepeljük meg:

Őrizd meg a tavasz hónapját, és tarts peszáchot az Örökkévalónak, a te Istenednek, mert a tavasz hónapjában vezetett ki az Örökkévaló, a te Istened... (5Mózes 16:1.)

Sátrak ünnepét tarts hét napig, midőn betakarítász szérűdről és sajtódból. (5Mózes 16:13.)

Annak érdekében tehát, hogy az ünnepek ne mozduljanak el a napévhez, és így az évszakokhoz képest, bölcseink egy 19 éves ciklust állapítottak meg. Ennek során hét szökőév, héberül *sáná möuberet* –

„terhes év” van (3., 6., 8., 11., 14., 17. és 19.), a megszokottnál eggyel több, 13 hónappal, kiegyenlítve a két égitest által meghatározott évek különbségét.

A NAPTÁR NÉLKÜLI VILÁG

Korábban, még a Szentélyek fennállásának idejében, a Szánhedrin, vagyis a zsidó legfelsőbb bíróság feladata volt, hogy tapasztalati úton, illetve megfigyelések segítségével meghatározzák, hogy melyik hónap mikor kezdődik, a következő hónap újholdjának megpillantása függvényében hány napos, illetve, az is, hogy kiegyenlítés a kétféle évet. Ez igen felelősségteljes feladat, hiszen az újhold megfelelő megállapításától függött, hogy mikor ünnepelték az egyes ünnepeket, melyeknek időpontja a Tórában van meghatározva.

Bár a Szánhedrin tagjai kiválóan ismerték az asztronómiát, és igen pontos megfigyeléseket tettek a Hold mozgására vonatkozóan, a köztörténet naptár bevezetése előtt szükség

volt arra, hogy két szavahihető tanú is igazolja az újhold megjelenését. Ha bebizonyosodott, hogy az adott nap volt az újhold megjelenésének ideje, hatalmas máglyák fellobbantásával adták tovább a hírt. Így tudták meg Jeruzsálemtől egészen Babilóniáig az újhold napjának eljöttét. Ha nem lobbantak fel a tüzek, akkor tudták, hogy az a hónap 30 napos volt. (Azonban, amikor bizonyos csoportok megtévesztő szándékkal gyújtottak tüzeket, átérték a futárokkal küldött üzenet gyakorlatára. Ez a módszer azonban annyira lassú volt, hogy emiatt sokszor nem tudták, hogy egy-egy ünnepet mikor kell valójában ünnepelni. Így alakult ki a kétnapos ünnepnapok gyakorlata Izraelen kívül.)

II. HILÉL NAPTÁRA

Ezzel a rendszerrel azonban nem lehetett előre megjósolni, hogy pontosan mikorra esik egy-egy ünnep vagy bár micva, hiába tudták a bölcsek előre, mivel szükség volt a

szemtanúkra. A Szentély lerombolását követő negyedik században azonban, amikor a zsidóüldözés és az elnyomás veszélyeztette a Szánhedrin létét, a bölcsek szigorúan titkos feljegyzéseire alapozva II. Hilél bevezette a ma is használatos, kötött naptárrendszert.

Ez a naptár természetesen a Hold és a Nap változásain alapul, és egyaránt figyelembe veszi az összetett asztronómiai számításokat és a vallási követelményeket ahhoz, hogy elképesztően pontos rendszert állítson elénk. A holdhónapok körülbelül $29 \frac{1}{2}$ naposak, de mivel természetesen nem praktikus fél napokkal számolnunk, a hónapok hol 29, hol 30 naposak. Előbbit *chodes chászernek* (hiányos hónap), utóbbit *chodes málenek* (teljes hónap) nevezik. Kilenc hónap hossza kötött a naptárban, de chesván, kiszlév és ádár meghatározott szabályok szerint változhat, és e hónapok napjainak száma szerint lesz az év teljes, hiányos, vagy rendes.

NAPOK

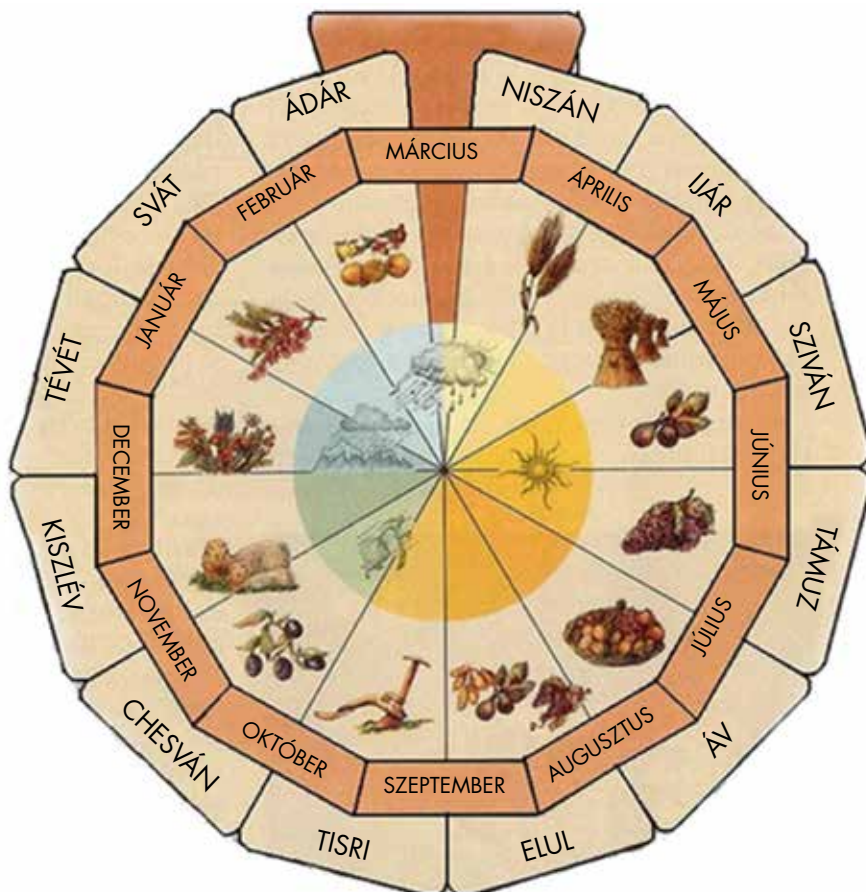

És lett este, és lett reggel, egy nap... (1Mózes 1:5.)

Ebből a mondatból tudjuk, hogy a napok este kezdődnek. A háláchá szerint a napok az est leszálltától az est leszálltáig tartanak. Ezért van az, hogy a szombat péntek este kezdődik, és ha valaki napnyugta után született, annak „a következő napon”

van a születésnapja. Amikor tehát egy naptárban azt látjuk, hogy ma ádár ádár, vagyis ádár hónap első napja van, akkor az úgy értendő, hogy háláchikus szempontból az előző estétől kezdve egészen ma estig ádár hónap elseje van.

Ettől függetlenül nem teljesen világos, hogy mikor kezdődik valójában az este, vagyis a következő nap. A napnyugtától (*skiá*) a csillagok feljöveteléig (*cét hákochávim*) tartó szürkület ugyanis meghatározatlan időszak (*bén hásmásot*), ezért kezdődik a szombat és az ünnepek napnyugtával, a nap lehetséges kezdetének legkorábbi időpontjával, és végződik a lehetséges legkésőbbi időponttal, szombat este a csillagok feljövetelével. (A *bén hásmásot* időszakban született fiúk esetében rabbival kell konzultálni a brit milá napjának kiszámítása miatt). Az esküvői szertartást sem tartják szürkületkor, mivel a házassági szerződésben rögzíteni kell a pontos dátumot. Ha esetleg lekésték a naplementét, akkor kivárik a teljes besötétedést, hogy ne merüljön fel kétség a dátumot illetően.

A hónapok első napja, valamint a harmincnapos hónapok utolsó napja *ros chodes*, a hónap feje, jeles, a hétköznapnál ünnepélyesebb nap a naptárban, speciális imákkal, tóraolvasással. A kötött naptár biztosítja azt is, hogy bizonyos ünnepek ne essenek bizonyos napokra, megelőzve ezzel háláchikus bonyodalmakat. Bölcseink azt is meghatározták, hogy a szökőhónap az ádár hó legyen, ez az a hónap, melyet megkettőznek szökőévben. Ilyen esetben az első ádár 30 napos, a második 29, és az ünnepek, illetve jeles napok mind a második ádárra esnek. Az évek átlagosan 354 naposak (chesván és kiszlév változó hossza miatt lehet 353, vagy 355 napos is), a szökőévek ennél 30 nappal hosszabbak. A nagyjából háromévenként beiktatott ádár biztosítja, hogy a tavasszal megünneplendő peszách hónapja, niszán mindenképpen tavasszal és (Izraelben mindenképpen) tavaszias körülmények között legyen megtartható, megfelelően a fenti idézetnek.

ÚJÉVEK SZÉLES VÁLASZTÉKA

A zsidó naptár első hónapja a tavasz első hónapja, mely ádárt követi: niszán – e hónap elseje a királyok és az ünnepek újéve, ettől fogva számoljuk a hónapokat, és a királyok uralkodásának is ez a hivatalos évfordulója, bármikor kezdtek is uralkodni. „Éz a hónap legyen számotokra az első a hónapok között” – mondta Isten Mózesnek és Áronnak (2Mózes 12:2.). És itt következik a csavar: bár a hónapok közül niszán az első, a zsidó év első hónapja mégis tisri, a hetedik hónap. Ennek első napja az első emberpár megteremtésének évfordulója, a zsidó újév, ros hásaná. Az éveket ettől a naptól kezdve számítjuk, így például az idei az 5779-es év. Ros hásaná jelzi a smitá és a jovel év kezdetét is. A bonyodalmakat még tetézi két további újév, a fák újéve (tu bisvát, svát hó 15.), mely nap a fák életkorának, illetve a tized kiszámításának szempontjából meghatározó (ezeknek további háláchikus vonzatai vannak), valamint az állatok újéve (elul 1.)

A SZOMBAT KIJEJELŐLÉSE

És hogy honnan tudjuk, hogy melyik nap melyik, vagyis melyik nap a szombat, és mihez viszonyítsuk a többi szombatot? Másként, melyik volt az első sábát, amelyet a zsidó népként tartottak meg a tóraadás után, és amitől kezdve nyilvánvalóan folyamatos a szombattartás hagyománya? A kétezer évvel ezelőtt írt Midrás Rábá szerint a tóraadás utáni pénteken, amikor dupla adag manna hullott az égből, hogy szombatra is elegendő legyen, a nép Mózeshez ment, és megkérdezte, hogy ennek vajon mi lehet az oka. A bölcs vezető így válaszolt: „Lássátok, hogy az Örökkévaló nektek adta a szombatot”. Miért a „lássátok” szót használja? Azért, magyarázza a midrás, mert ha bálványimádók kérdőjeleznék meg azt, hogy éppen azon a napon tartózkodnak a munkától, akkor mondhatják nekik: „Látjátok, ma van szombat, mert a mai napon nem hullik manna az égből”. Így tudhatjuk bizonyosan, hogy melyik melyik nap a naptárban.

SZOMBAT AZ ŰRBEN

Bizonyos, speciális helyzetekben felmerül a kérdés, hogy mikor is van szombat, vagy mettől meddig tart. Ilyen például a dátumvonal áthelyezésének kérdése, a sark-kör környékén tartott szombatok esete vagy akár az űrben megtartandó szombatok ügye.

Nemrégiben emlékeztünk meg a tragikus végű Columbia űrsiklón utazó első izraeli (és harmadik zsidó) űrhajós, Ilán Rámon halálának évfordulójáról. Bár ő maga nem volt vallásos, az egész zsidó nép képviselőjének érezte magát, és ezért fontos volt számára, hogy kóser ételt egyen, és amennyire csak lehetséges, betartsa a parancsolatokat. Ezért kérdést intézett a gyakorlólhelyül szolgáló Cape Canaveral (Florida) Chábád rabbijához, Zvi Konikov rabbihoz, aki sok tóratudóssal konzultálva végül a következőket mondta az űrbeli szombattartásról: az űrsikló 90 percenként kerüli meg a földet, tehát 90 percenként van naplemente, vagyis meglehetősen gyakori és rövid sábatokkal kellene számolni. Azonban elképzelhető, hogy egyáltalán nem kell szombatot tartani az űrben, hiszen nem földi időt érzékel ott az űrhajós. A végső döntés az volt, hogy a kilövés helyszínének időpontjait kell követni, és eszerint megtartani a szombatot – amennyire csak lehetséges.

Hasonlóképpen döntöttek már korábban olyan sarkutazók esetében, akik az Északi- vagy Déli-sarkon kívántak szombatot tartani: annak a földrajzi helynek az időpontjait kell követni a szombat tekintetében, ahonnan érkeztek. Olyan közösségekben, ahol nyáron heteken át nem megy le a nap, kétféle utat követhetnek, melyeknek alapja a gdanski Jiszráel Lipschutz rabbi véleménye. Az egyik az, amit fentebb idéztünk: az utazó a kiindulási helye függvényében ünnepli a szombatot. Ez azonban ahhoz vezet, hogy mindenki máskor tart szombatot. Így sok helyen a legközelebbi zsidó közösség időpontjai szerint tartják meg a szombatot, de még így is nagyon későre tolodhat a sábat bejövetele, és sokszor csak vasárnap reggel búcsúztatják el a szent napot a hávdálá szertartással. A Báál Sem Tov tanítására alapozva – mely szerint mindannyian Jeruzsálem felé tartunk – Norvégiában szokás, hogy a nyári hónapokban akkor hozzák be a szombatot, amikor Jeruzsálemben kezdődik.

FIRHANG PURIMTÓL A SZILVALEKVÁR PURIMIG

Ádár hó 14. napja – Purim. Hacsak nem Jeruzsálemben van az ember, mert akkor ádár 15. Illetve hacsak nincs szökőév – mint például az idén is. Akkor ugyanis a második ádár hónap 14-re esik Purim, az első ádár 14-én pedig csupán a naptár jelöli „Purim kátán”-t, kis Purimot, mint olyan napot, amelyiken Purim lenne, ha nem lenne szökőév. A zsidó naptárakban itt-ott egyéb helyeken is felbukkannak „Purim kátán”-ok, vagy másként: helyi Purimok. Mikor vannak ezek és miért ünnepeljük őket? DÉNES ANNA ÍRÁSA

Az Encyclopaedia Judaica egészen pontosan 98 kis Purimot sorol fel, és egykor valószínűleg ennél sokkal több létezett. Ezek olyan napok, melyeken egy város vagy egy család megemlékezik a katasztrófától vagy pusztulástól való csodás megmeneküléséről. A kis Purimok történetében rendszerint felbukkan egy antiszemita uraság és a csoda motívuma, mely a megmenekülést hozza a közösség vagy család számára.

AZ ALEXANDRIAI ZSIDÓK ESETE AZ ELEFÁNTOKKAL

Már Josephus Flavius is ír egy **alexandriai Purim**ról, aminek az eredője valamikor a polgári időszámítás kezdete előtti II. században volt. Az Apion ellen című művében beszéli el, hogy II. Kleopátra és Ptolemaiosz Physcon trónért folytatott harcában két zsidó katonai vezető, Oniász és Doszitheosz a trónon levő királynőt védte csapataival. Physcon megfenyegette őket, hogy amennyiben Kleopátra hadserege nem hódol be neki, megöleti az általa fogva tartott alexandriai zsidókat. Zsidó foglyait meztelenül láncra verette, és lerészegített elefántjait küldte ellenük. Az elefántok azonban, ahelyett, hogy előrefelé haladva a zsidókat taposták volna halárra, hajtóik ellen fordultak, és azok veszték oda. Physcon ráadásul félelmetes égi látomást látott, ami miatt nem merte többé bántani a zsidókat, emellett egyik ágyasa is könyörgött neki, hogy hagyja futni a halálra ítéleteket, így a zsidók megmenekültek.

„VÉLETLEN” EGYBEESÉSEK

Egyes kis Purimok egybeesnek más ünnepekkel, mint például a szukotra eső **anconai Purim** vagy a **carpentasi Purim**, melyen azt ünneplik, hogy a közösség tagjai peszách utolsó napján menekültek meg egy vérvádtól. A **rodoszi Purim** az eredeti Purim napjára

esik, 1840-ben e napon mentette fel Abd al-Madzsíd szultán a közösséget egy vérvád alól. A zsidó közösség tagjait egy gyermek meggyilkolásával vádolták, bebörtönözték és megkínozták őket, ám a fiú később élve előkerült, és a szultán éppen Purim napján adott ki egy firmánt a zsidók ártatlanságáról – attól fogva a rodoszi zsidók kettős ünnepet ültek e napon.

Bár a hagyomány szerint bizonyos időszakokban tartózkodunk az ünnepléstől, ha egy helyi Purim ezen időszakok valamelyikére esett, mégis megünnepelték. Így volt ez például a **candei Purim**mal (tévét 18), illetve a hevroni **Ibrahim pasa Purimjával** (áv 1.), melyek a Szentélyt sirató, háromhetes gyászidőszakra estek.

A LEGTÖBB PURIMOT ÜNNEPLŐK

Voltak olyan közösségek, melyek bővelkedtek Purimokban. Az itáliai **Ancona** városában például nem kevesebb, mint négy helyi Purimot tartottak számon, emlékezve különféle katasztrófákra, melyek a XVII-XVIII. században fenyegették a közösséget: földrengés (1690. tévét 21.), tűzvész, amely elkerülte a zsinagógát (1741. tisri 15), egy másik tűzvész (1775. ádár 24.) és a közösség megmenekülése a csőcseléktől (1797. svát 12.). A megelőző napon minden egyes esetben közösségi bűjtőt tartottak, és mind a bűjtnapon, mind pedig magán az ünnepnapon speciális ünnepi imákat mondtak.

CSALÁDI PURIMOK

Máskor nem egész közösségek, csak egy-egy család megmenekülését ünnepelték a leszármazottak. Ilyen például a **Povidl (szilvalekvár)-Purim** (ádár 10.) története. 1731-ben a csehországi David Brandeis szilvalekvárt adott el egy keresztény könyvkötőnek, aki nem sokkal a

A HELYI PURIM MEGÜNNEPLÉSE

Speciális, a szóban forgó eseményt leíró megila (tekercs) felolvasása, a menekülés történetének elmesélése. Egyes városokban nemcsak az otthonokban, hanem nyilvánosan, a zsinagógákban is felolvasták a tekerceket.

Az adott alkalomra írt dalok és liturgikus költemények felolvasása. Ezek egy részét a purimi és chanukai „Al hániszim” – a csodákért mondott ima mintájára írták, és az Ámidába, vagyis a főimába, valamint az étkezés utáni áldásba is beleillesztették a megfelelő napon. Egyes közösségekben még Hálelt, hálaadó imát is mondtak a jeles napon, annak ellenére, hogy az eredeti purimi imarendnek ez nem része.

- A jeles napot megelőző nap böjtnap
- Ünnepi lakoma
- Adományok a szegényeknek, esetleg *misloách mánot* (valódi purimi küldemények)
- Munkaszünet

lekvár elfogyasztása után meghalt. Brandeist, feleségét és fiát börtönbe vetették azzal a váddal, hogy mérgező ételt adott el egy kereszténynek. Később a bíróság elvetette a vádat, és megállapította, hogy nem a lekvár okozta a könyvkötő halálát, így a családot szabadon engedték. Brandeis Sir HáMáálot leDávid címmel tekercsert írt, melyet leszármazottai még a XIX. században is rendre felolvastak a család szabadulásának napján.

FIRHANG PURIM

A különlegesen jelentős Purimok külön nevet is kaptak, így például a messze földön híressé vált **függöny-Purim (Vorhang-, vagy Fűrhang-Purim)**.

1623 telén történt, hogy Liechtenstein Károly herceg damasztfüggönyeinek lába kélt. A prágai polgármester azonnal nyomozást rendelt el. A függönyök ügyét kihirdették az egész városban, és az egyik prágai zsinagóga sámesza, Chánoch Altschul, körbejárt a közösségben, és tudósította a híveket az eseményekről. Nem sokkal azután, hogy körútjáról hazatért, egy bizonyos Jozsef Thein nevű ember jelent meg nála a függönyökkel, azt állítva, hogy két katonától vásárolta őket, és megeskette Chánochot, hogy nem árulja el senkinek, honnan kerültek hozzá a textilek.

A sámesz azonnal útra kelt, és elvitte a függönyöket a közösség vezetőjéhez, Jacob Teomimhoz, aki átadta azokat a polgármesternek, aki ragaszkodott hozzá, hogy árulják el neki, kitől származnak. A sámeszt, aki tartotta ígéretét és a közösség vezetőjét is halálra ítélték, ám végül Chánoch elárulta Teomimnak, hogy a függönyöket Theintől kapta, így a polgármester elrendelte, hogy Teomimot engedjék el, ám Theint kerítsék elő, akár a föld alól is, különben másnap reggel kivégezteti Chánochot, a közösséget pedig pénzbüntetésre ítéli. Thein megkerült, és az idősödő sámeszt a polgármester szabadon engedte. Itt következik egy további csavar a

történetben: Jozsef Thein testvére, Mirl felkereste egykori barátját, a kikeresztelkedett és papként tevékenykedő Gadl Emmerichet, és az ő segítségével meggyőzték a polgármestert, hogy hatalmas fizetség fejében ugyan, de engedje szabadon Jozsef Theint.

Hab a tortán, hogy a pappá lett zsidó végül is megtért, ám eljátszva a saját halálát, el kellett szöknie Prágából, mivel a zsidóságba való visszatérés főbenjáró bűnnek számított. Chánoch, a sámesz halála előtt az egész történetet rögzítette írásban, és elrendelte utódai számára, hogy minden évben olvassák azt fel tévét hó 22-én.

II. MÁTYÁS ÉS A PURIM

Külön nevet kapott a **Fettmilch-Purim**, melynek eseményei 1612-16. között bontakoztak ki a németországi Frankfurt-am-Mainban. A városban nagy és erős zsidó közösség élt. A történetünket közvetlenül megelőző időszakban, 1610-ben nagyjából 2200 zsidó lakott a Judengassében. 1612-ben a zsidók felé rendkívüli módon eladósodott helyi kereskedők panaszai nyomán a városvezetés elrendelte, hogy a kamatot 12-ről 8 százalékra csökkentsék, a szegényebb zsidókat telepítsék ki

a városból. Ez utóbbi rendelet végrehajtását meg is kezdték, ám a kamatcsökkentést a város polgárai és az uralkodó is megvétózta. Az eladósodott kereskedők indulatai azonban nem csökkentek, és 1614-ben Vinzenz Fettmilch, az egyik kereskedőcéh mestérének vezetésével betörték a gettóba, és kirabolták a boltokat és a zsidók otthonait. A város polgárai egy közeli temetőbe menekítették a zsidókat, ám az őrzőngő csőcselék meg sem próbálták megállítani, és majdnem egy nap telt el addig, amíg a városvezetés katonákat küldött a megfélemezésükre. Két zsidó vesztette életét, és a Judengasse minden egyes lakosa elveszítette minden tulajdonát.

Az uralkodó, Habsburg Mátyás német-római császár, aki II. Mátyás néven magyar királyként is uralkodott, végül elrendelte, hogy Fettmilchet és négy társát elfogják és lefejezzék. Nem sokkal később a zsidókat, szintén a császár parancsa nyomán, ünnepélyes keretek közt kísérték vissza a kifosztott gettóba, melynek kapuja fölé az uralkodó még a címerét is kifüggesztette, jelölve annak, hogy a gettó a saját személyes felügyelete alá tartozik. Erre 1616-ban, ádár hó 20-án, majdnem egy héttel Purim után került sor, és ezt a napot ünnepelték meg azután sokáig Fettmilch-Purim néven. Az események nyomán íródott héber és jiddis nyelven az ún. Vincent-megila. Azt mondják, még a Chátám Szofer is megőrizte ezt az ünnepet, bár nem böjtölt a megelőző napon, ahogy az Frankfurtban szokás volt.

A gyerekeink egyszer csak visszatérnek hozzánk

Avraham Jisrael pszichológus és rabbi Jeruzsálem oktatási hivatalában dolgozva 600 gyermek oktatását kíséri figyelemmel. Most a Bét Menáchem Gyermekoktatási Központ pedagógusaival – óvónőkkel és tanárokkal egyaránt – dolgozik, hogy segítsen nekik fejleszteni munkájukat. Az iskolában tartott szülői fórum előtt kollégánk a mai szülők legégetőbb kérdéseiről: a gyerekekkel eltöltött minőségi idő jelentőségéről, a szabályokról, az internetfüggőség kezeléséről és a kérdés fontosságáról kérdezte. **ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA**

– Napjainkban azt érzékeljük, hogy a gyerekek és a szülők közötti generációs távolságot a digitális technológia igencsak megnövelte. Igaz ez vagy csak csalóka benyomás?

– Sajnos igaz, kétségtelen, hogy a digitális technológia berobbanása előtt a szülőknek több idejük volt a gyerekekre, és egészen bizonyosan több minőségi idejük. Pedig muszáj leülnünk, időt szánni rájuk, hallgatni őket és beszélgetni velük. De sajnos a szülőknek is kevés idejük jut velük lenni, egyáltalán: az együtt töltött minőségi idő egyre szűkül.

– Azért lesznek a gyerekek a digitális technológia rabjai, mert a szülők nem foglalkoznak eleget velük, vagy igazából már nem is igénylik annyira a közös együttlétet, hiszen étkezés közben is inkább a telefonjaikat nyomogatják? Teszem hozzá: ahogy a szülők is.

– Ki tudja megmondani, a tyúk vagy a tojás volt-e előbb. Mindenesetre tény, hogy a digitalizációval a gyerekek világa új, számunkra kevésbé ismert lett, ők meg mindent azonnal akarnak.

– Talán túl korán is fejlődnek.

– Igen, túl korán. És igen, az is igaz, hogy a szülők számára is nagyon fontossá vált a digitális világ, és egyre kevesebb kommunikációs igény mutatkozik szülő és gyerek közt, mintha sokan a saját világukba szorulva élnének. Mintha szülőnek

és gyerekek is egyszerűbb lenne nem együtt lenni a másikkal.

– Tehát a kütyük világa egyfajta menekülés a gyakorta fáradságosabbnak tűnő együttlét elől?

– Sajnos igen. De a legnagyobb leterheltség idején is tudni kell, hogy a gyerekek nagyon fontos az együtt töltött idő, legyen az akár csak tíz perc. És annak az időnek minőséginek kell lennie. Nyitottnak, befogadónak, olyannak, amikor csak rá koncentrálnak. Ha ez a minőségi együtt töltött idő hiányzik, akkor a gyerek egyedül érzi magát, azt gondolja, hogy akkor is együtt kell lennie valakivel, akivel kommunikálni képes. És az interneten megleli ezt a kommunikációs lehetőséget. A keresőprogram sok mindent földob. A legszenyesebb tartalmakat is akár. És ha ezt nincs kivel megbeszélnie, baj van. Mert lát valamit, tudja, hogy rossz, ilyenkor magát is rossz-

nak, bűdösnek érzi, és nem tud szabadulni az ilyen gondolatoktól. Ha nincs közöttük valódi kommunikáció, akkor ezeket félnek elmondani a szülőnek, mert attól tartanak, hogy mérgesek és idegesek lesznek.

– Van valamiféle optimális időtartam, amit megszabhatunk a gyerekeknek arra, hogy mennyi időt tölthet a gép előtt?

– Szerintem szigorú és világos határokat kell húzni. Napi egy óra bőven elegendő, a többi fölösleges. Ha a gyerek hazajön az iskolából, akkor egyen, írja meg a házi feladatát, utána használja a számítógépét. De a szülőnek mindig tudnia kell, mit csinál éppen a gyerek, és – evés közben például – beszélgetnie kell vele: mert az a minőségi idő. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy a gyerek a kütyűjét, legyen szó tabletről vagy számítógépről, okostelefonról vagy bármiről, a közösségi térben, vagyis a nappaliban használja, mert akkor a szülőnek nem kell félnie attól, hogy a gyerek rosszat lát, és ami ennél is fontosabb: a gyerekeknek sem kell félnie attól, hogy esetleg rosszat lát.

– Ilyenkor nem sérül a gyerekek az az igénye, hogy legyen saját világa?

– A gyerekeknek jobb együtt lenni a szobában, nem külön térben, de ettől még megmarad a gyerek és a szülő világa. De ott együtt vannak, és tudják, hogy a másik sem akar külön lenni. És muszáj tudnunk,

hogy mit lát a gyerek. Ha a gyerek a szobájában van, akkor nyitva kell lenni az ajtajának, a gépet meg csak a nappaliban használhatja.

– De mit tegyen az a szülő, akinek a gyereke már „függő”, azaz gyakorlatilag nem képes és nem is akar huzamosabb ideig offline lenni?

– Függő az, akinek nincs ereje abbahagyni valamit. És a függő tudja, hogy mi az, amitől nagyon rosszul érzi magát, mert büntudata lesz. A komputerfüggőség létező betegség. Muszáj hát világos szabályokat kijelölnünk, hogy a gyerek tudja kontrollálni magát. Például úgy, hogy amikor hazajön, kötelező tíz percre kikapcsolnia a gépét, beszélgetni, és csak ezután kapcsolhatja be. És ezen nincs mit magyarázni, így kell lennie, és kész, mert itthon ez a szabály. Függőség esetén ezt fokozatosan föl kell építeni, most nincs telefon tíz percig, aztán majd ez fél óra, utána egy óra lesz, és így tovább.

– Ez nagyon lassú folyamat.

– Igen, mivel betegségről beszélünk. És, ahogy a betegségeket általában, ennek kialakulását is jobb megelőzni. Muszáj a gyerekekkel lennünk, muszáj családi programokat

csinálnunk, muszáj beszélgetnünk, sétálnunk. Amikor a gyerekeknek dolga van, akkor nem számítógépezik.

– Aztán amikor már nincs dolga, csak az alvás, akkor is a telefonját nyomogatja az ágyban...

– A legfontosabb, hogy számítógépezni csak ülve szabad, mert a fekvé végzett tevékenység rosszat tesz az izmoknak, ami aztán kihat mindenre, például állandósult fejfájással járhat. De ne legyünk naivak: igen, az internet nagyon jó és hasznos dolog, de olyan, mint a csokoládé: finom, de ha túl sokat fogyasztunk belőle, károsná válik. Muszáj pontos, tiszta szabályrendszert felállítanunk. Azt mondanunk, hogy most nem számítógépezel, majd egy óra múlva. Vagy ha most nem kapcsolod ki a gépet, holnap be sem kapcsolhatod.

– És ha mégis megszegi a szabályt, akkor el kell venni tőle a gépet?

– Igen, mindenképpen. Ez nagyon fontos, és a szülőnek tudnia kell, hogy ezzel tesz jót. A gyerekek is kell a szülői kontroll. A gyerek okos, tehát tudja, hogy megkapja, amit akar, de ehhez azt kell tennie, amit a szülő mond. Ez a nevelés: nem nemet mondunk, hanem a feltételeit

teremtjük meg annak, hogy mikor minek van itt az ideje.

– Mi van akkor, ha a szülő nem következetes? Azt mondja például, hogy elveszi a gépet, de aztán mégsem teszi meg?

– Muszáj következetesnek lenni. Kellenek a szabályok, nem sok, de azokhoz ragaszkodni kell. A gyerekeknek nem írhatunk elő tíz szabályt, mert annyit nem lehet következetesen betartatni, de kettőt-hármat igen. Ha azt mondom, hogy egy órát használod a gépet, akkor a gyerekek egy óra múlva be kell zárnia a gépet. És tilos azt mondani a gyerekeknek, hogy te jó vagy rossz vagy, tilos felemelni a hangunkat, épp ellenkezőleg, be kell vonni: azt kell mondani, hogy nekünk, a szülőnek nagyon fontos, hogy bezárja most a gépet. Mert azzal örömet okoz nekünk.

– De hogyan tudunk versengeni élményadásban a gyerekeket be-szippantó virtuális világgal?

– Minden gyerek számára vannak fontos dolgok. Minden gyereket érdekel valami: irodalom, történelem, földrajz, sport, bármi, ami hasznos lehet. Meg kell teremtenünk annak

feltételeit, hogy foglalkozhassanak az őket érdeklő témákkal. Tanulnunk kell velük a környező világot, naponta, legalább tíz-tizenöt percig. Kérdezni kell tőlük, válaszra várni, rácsodálkozni, mennyire okosak, és ezzel magabiztosságot is adni nekik.

– Mennyire segíthet ebben a folyamatban a vallás?

– A vallás nagyon fontos számunkra, és a gyerekkorban nagyon sok minden eldőlhet az életünkkel kapcsolatban, ezért is kell kontrollálnunk, hogy a gyerek mit néz. Hiszen ma nagyon könnyű rossz tartalmakra bukkanni, egyetlen pillanat elég, és a gyerek már pornográf tartalomhoz juthat, akaratán kívül.

– Hogyan lehet kialakítani a jó kapcsolatot a gyerekekkel?

– Meg kell értenünk, hogy a tinédzsereknek a legfontosabbak a barátaik, aztán azoknak a barátaik és utána az ő barátaik, aztán valahol a sor végén ott kullogunk mi is. De egyszer csak visszatérnek hozzánk, nem tudjuk, mikor, de ez megtörténik. És kérdezni fognak tőlünk, ami nagyon fontos. Ezért eleve úgy kell bánnunk velük, hogy tudjanak kérdezni. Vagyis: nekünk is kérdezni kell tőlük. Partnernek tekinteni őket, bevonni a dolgainkba. Ha például elmegyünk vásárolni, megkérdezem, mennyi tejet vegyünk, milyen levest csináljunk, mindegy, hogy mit kérdezőnk. A lényeg, hogy válaszoljon, és a válaszát megköszönhessük. És a gyerek rögzíti magában, hogy az apja, az ő „nagy” apja megkérdezte, kíváncsi volt a véleményére, a válaszát megköszönte.

– Tehát muszáj mutatnunk, hogy fontosnak tartjuk őt, és partnerként kezeljük.

– Igen. Nagyon fontos. Miként az is, hogy tudjunk mesélni a gyerekeknek az életünkről, a munkánkról, arról, hogy ma épp fáradtak vagyunk, vagy arról, hogy ma mérgesek letünk valakire, de holnap biztos jobb napunk lesz. Mindig beszélni kell, és akkor a gyerek is beszélni fog. A gyerek követi a mintáinkat.

– És mi van a speciális nevelési igényű gyerekekkel?

– Nagyon fontos tudni, hogy minden gyereknek vannak speciális vonásai, de nekünk, szülőknek, tanároknak, folyamatosan tanulnunk kell a velük való bánásmódot, mert például a hiperaktív gyerekeket nagyon könnyű elveszíteni.

– Gyakori a hiperaktivitás?

– Már a társadalom 10-12 százalékára jellemző. Van egy másik probléma, az ADD-s gyerekeké, akiknél a hiperaktivitás nem párosul figyelemhiánnyal, ami azért „veszélyes”, mert a kellő gyakorlattal nem rendelkező tanár nem ismeri föl ezt a betegséget, és csak erőlteti a gyereket, aki szép lassan végképp elveszíti a magabiztosságát. A diaszpórában az ilyen esetek még problémásabbak, mert a tanárok jönnek-mennek, épp ezért nagyon fontos, hogy a szülők is felkészüljenek arra, hogyan bánjanak az ilyen gyerekekkel. Ehhez sok

idő kell, és szakértőként ebben is megpróbálom átadni a tudásomat.

– Önnek magyar gyökerei vannak.

– Igen, nagyanyám miskolci, nagyapám debreceni volt, anyám Miskolcon született. Ő ment ki Izraelbe, én már ott születtem, ott nőttem föl, de mindig fontosak voltak számomra a gyökereim. Gyerekkoromban eljöttünk a nagyszüleimet meglátogatni, ilyenkor kimentünk a temetőbe, és éreztem, hogy nagyon fontos számomra ez a nyelv. Ők már meghaltak, de ha élnének, nagyon boldogok lennének, hogy ide jöttem segíteni. Nekem az élet mindent megadott, Izraelben klinikám van sok pácienssel, gyönyörű, okos feleségem, gyerekeim, unokáim. Tudom, hogy nem minden a pénzt, hát segíteni akarok, a tudásomat, szakértelmemet átadni, hogy majdan, amikor már nem leszek, úgy gondoljanak itt rám, hogy jó dolgot cselekedtem az életemben.

TEXTILIPARI DARABKÁK JUDAPEST SZÖVETÉBEN

MOZAIKOK A FŐVÁROSI IPARBÁRÓK, A GOLDBERGEREK,
SPITZEREK ÉS FREUDIGEREK TÖRTÉNETÉBŐL 1. RÉSZ

Ha a textiliparról beszélünk, akkor a legtöbb ember a Goldberger névre asszociál, esetleg még Óbuda is feldereng előttük és a divatot igazán kedvelő szemei előtt talán felvillan a „Parisette” fantáziánévre hallgató anyag. Viszont a Goldberger családdal kapcsolatos történetek és az iparágban szintén jelentős Spitzer és Freudiger családok már kevésbé ismertek – kétrészes cikkünkben ezekről ejtünk szót. Az első részben főképp a Goldberger gyár kezdeteiről és kibontakozásáról lesz szó, míg a második részben a Goldbergerek sikeréről a „Parisette”-ről, illetve a konkurenciáról. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

FOTÓ: CSEH VIKTOR

BERGER PERECBŐL GOLDBERGER FERENC

„Néhai nagyapja emlékére diktálták be a jó hangzású Percet nevet az anyakönyvvezetőnek és a bejelentőhivatal helyettesítő sakternek. Amikor a gyermek felcseperedett, a svábok sehogy sem akarták megszokni e furcsa nevet. »Mi az, hogy Perc? Ha még pretzni volna! Jó lesz neki a Ferenc is.« Ez aztán rajta ragadt. [...] Különbösen a mester vezetékneve is komplikáltabb ügy. Ugyanabban a sikátorban, ahol maga is lakik, a Berger nevű nyápic termetű templomszolga is székel, aki idővel der klane Bergerből egyszerűsödött Kleinbergerré.¹ Míg a goldarbeiter Bergert Goldbergernek nevezték bizonyos idő után a helyiek. A »budai Goldberger« meg vala elégedve illetően családi nevével, legmerészebb álmában sem sejtje, hogy ez a kitétel valamikor »köznemességet« fog jelenteni.”²

A GOLDBERGER-MANUFAKTÚRA, MAJD GYÁR

Az aranyműves *Goldberger Ferenc* (1750–1834) tüdejét kikezdte az állandó fűzés, így szakmát váltott, és 1784-ben megalapította képfestő manufaktúráját, ahol kezdetben hat munkás dolgozott három indigócsá-vával, és már ekkor volt egy debreceni üzletük is.³ 1828-ban Goldberger legidősebb fia, Sámuel (1784–1848) vette át a vállalat vezetését, és 1842-ben már 110 munkás dolgozott az üzemben 120 különböző árucikk előállításán, melynek bizonyos rész-folyamatait Ausztriában végezték, illetve újabb üzleteket is nyitottak Bécsben és Szegeden.⁴

A KÉTFÉLE B-LEGÉNYEK, „BLAUHAXLER”-EK ÉS A „BRAUNHAXLER”-EK

Óbudán a 18-19. század fordulóján, és még jó pár évtizedig, a legtöbb férfi két területen dolgozott: az egyik a lankák szőlőkertjeit művelte, míg

a másik a textiliparban, közülük sokan Goldberger képfestőüzemében dolgoztak. Lábról már messziről meg lehetett állapítani, hogy az illető legény a napsütötte földeken szőlőmunkás, vagyis barna a lába, azaz „Braunhaxler”, vagy képfestő és az indigótól kékre színezett a lába, azaz „Blauhaxler”.⁵

AZ 1848/49-ES SZABADSÁGHARC-TÓL AZ 1857. MÁJUS 7-EI, A CSÁSZÁRI PÁR LÁTOGATÁSÁIG

Az 1848/49-es szabadságharcban a hazai zsidók közül szinte mindenki részt vett; egyes vélemények szerint 20.000 zsidó egyként harcolt a magyar szabadságért.⁶ Ki nemzetőrként, majd honvédként ontotta véré a szabadságért, ki pénzzel segítette a nemzeti ügyet, a Goldbergerek pedig a honvédek egyenruhájának elkészítésében vállaltak részt. A szabadságharc leverése után Haynau magas hadisarcral és

a nyersanyagok elkobzásával bűntette a családot.

Alig tíz évvel később I. Ferenc József felesége és kísérei társaságában Óbudára látogatott. Itt részt vettek a hajógyár ünnepségén, ahol róluk nevezték el a két legújabb hajót, aztán a római kori ásatásokat is megtekintették, végül ellátogattak a Goldberger gyárba is:

„Ő cs. kir. Felsége legmagasabb látogatása alkalmával a tulajdonos a legmagasabb kegy elfogadására gyárát az ünnepélyes alkalomhoz méltólag igyekezett feldíszíteni. A gyárnak egy bejárása és két udvara lévén, a falak a háztetőig sátor formában vörös, fehér, kék és sárga-fekete szöveggel voltak bevonva, és zászlók-címerek és egyéb átlátszó díszítésekkel, melyek Ő Felségeik képeit ábrázolták, ünnepileg fölékesítve, a második, vörös bársonnyal bevont kertudvar virágpompában mosolygott, s itt szintén Ő Felségeik képei díszeltek, a járda gazdag szőnyegekkel volt bevonva, és a munkások mindnyájan kék egyenruhába öltözve, kiknek élén a tulajdonos és családja fogadta a leereszkedő legkegyelmesebb Fölséget.”⁷

„VIRTUTE ET LABORE”

1867. november 1-jén Goldberger Sámuel özvegye, született *Adler Erzsébet* (1783–1869) „[...] figyelembe vétén azon érdemeket, melyeket néhai Goldberger Sámuel és családja, Magyarországnak ipari kereskedelmi és földművelési téren, Ó-Budán alapított kartongyári iparüzlete ennek rendkívüli kiterjedés

és virágzó állapotba hozatala által szerzett, s mellyel nem csak Magyarországnak összes gyáripárosai között kitűnő helyet foglal el, hanem gyártmányaival a külföld elismerését is kiérdemelte [...]” és utódai budai előnévvel nemességet kaptak.⁸

GOLDBERGER KÁROLYNAK (1812–1901), A GYÁR HARMADIK VEZETŐJÉNEK, GYÁSZJELENTÉSE

„[...] Gyermekéből mélységes fájdalmat, tisztelőiből őszinte részvétet vált ki halála, és sok szegény ember, sok jótékonyági egyesület siratja meg benne nemeslelkű adakozóját, pártfogóját. Az elhunyt ez előtt főnöke volt a Goldberger F. Sámuel közismert nagyiparos cégnek, és mint ilyen, mindig díszére volt a magyar iparnak, közel negyedszázadja azonban már teljesen visszavonult és csakis a jótékonyágnak élt. Sokáig elnöke volt a pesti Hevra Kadisának, valamint vezető szerepet vitt a fővárosi jótékony egyesületeiben, amelyek erkölcsi és anyagi tekintetben mindig egyik első emberüket találták meg benne. [...]”⁹ A gyászmenet a zsidó szokásoknak megfelelően a halott lakásából, a Terez körút 6. szám alól indult, ahol a hitközség, különböző egyletek mellett a városi előjáróság is képviseltette magát, így természetesen az óbudai választmány is. Mivel a zsidó temetőbe nem illik virágot, koszorút vinni, mely a pusztulást és mulandóságot hordozza magában, helyette „koszorúmegváltás” címen adományokat gyűjtenek. A koszorúk árán kisebb vagyont gyűlt össze,

melyet a szegények között osztottak szét.

A GYÁR NEGYEDIK VEZETŐJE, GOLDBERGER BERTHOLD (1847-1913)

A gyár elnöke még apja életében Berthold lett, akit kitüntettek a III. osztályú Vaskorona-renddel is. Kitűnő pénzügyi szakértő volt, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár igazgatósági tagja és az Osztrák-Magyar Bank cenzora volt – ennek ellenére a gyár vezetését szakemberre akarta bízni, így elsőszülött fiára, *dr. Goldberger Antalra* (1876–1899) esett választása, aki végyszakmájaként a textilszakmában is jártas volt. Am Antal igen fiatalon elhalálozott,¹⁰ így a jogi pályán lévő Leónak kellett fivére helyébe lépnie.

Goldberger Bertholdot a „Fekete-erdő ékszerében”, Freiburgban hosszú betegeskedés után érte a halál. Testét természetesen hazahozták, viszont elődeivel ellentétben nem a Kerepesi temető izraelita részlegében, hanem az új Kozma utcai zsidó temetőben helyezték örök nyugalomra.¹¹

A GYÁR UTOLSÓ KIRÁLYA, DR. BUDAY-GOLDBERGER LEÓ (1878-1945)

„Dr. Buday Buday-Goldberger Leó 1878. május 2-án Budapesten született. Gimnáziumi tanulmányait az evangélikus gimnáziumban, a jogot a budapesti és a lipcsei egyetemen végezte, 1900-ban avatták a jogtudományok doktorává.

Ugyanezen évben tisztviselői minőségben belépett a Goldberger

Sam. F. és Fiai közkereseti társasághoz, mely 1905-ben alakult részvénytársasággá. Ekkor a vállalat ügyvezető-igazgatója lett és az igazgatóság tagjává választották: 1908-tól ő a részvénytársaság vezérigazgatója, 1920-tól pedig a részvénytársaság elnök-vezérigazgatója.

Dr. Budai Buday-Goldberger Leó nevéhez fűződik az 1784-ben alapított Goldberger-gyár teljes reorganizálása. 1900-ban, amikor dr. Budai Buday-Goldberger Leó a vállalat kötelékébe lépett, alig 400 személyt foglalkoztatott a vállalat. A munkások száma ma 2600, a tisztviselők száma 230 felett van.

A Goldberger-vállalat nyomó- és festőgyárának teljes technikai újjászervezése szintén dr. Budai Buday-Goldberger Leó munkája; ezen átszervezés terjedelmére jellemző, hogy míg működésének elején a sok száz munkagép kis önálló gőzmotorokkal hajtattak meg, ma a legmodernebb gőzturbina generátorok szolgáltatják az erőt a technikai haladásnak tökélyén álló munkagépek számára. A nyomógyár ma 19 nyomógéppel rendelkezik, köztük két darab 12 szintnyomó géppel. [...]

Legújabbban berendezkedett címerrel ellátott zászlók gyártására is; a Goldberger-vállalat az első gyár

Magyarországon, amely a címeres magyar zászlót előállítja: mind a mai napig ezek a zászlók kivétel nélkül külföldről importáltak. [...]

Dr. Budai Buday-Goldberger Leó mutatott rá először Magyarországon teljesen céltudatosan annak a szükségességére, hogy a magyar piacot a magyar gyártású áruk számára meg kell nyerni. Minden eszközt megragadott ezen cél elérésére, és minden alkalmat ahhoz, hogy ezen programjának megfelelő propagandát kifejtsen. Ő vetette fel először a »Magyar Hét« gondolatát és lankadatlan energiával harcolt ennek keresztülviteléért.¹²

GOLDBERGER A DIVATDIKTÁTOR

„Minek Párizsba mászkálni a divat után, ha idehaza itt van nekünk minden?” – tette fel epésen a kérdést Goldberger Leó, aki családi vállalkozásukból az ország legvirágzóbb gyárát építette fel, melynek termékei nemcsak kiszorították a külföldi – akár francia – árut, hanem hatalmas exportja révén szinte ő határozta meg a divatot Párizsban.¹³

Persze mielőtt Goldbergerék diktálták volna a divatot a francia fővárosnak, ők is ellesték a párizsi fortélyokat. A gyár eredetileg utazóügynököktől szerezte be a mintákat, ám a család felismerte a saját

tervezésben álló lehetőségeket, így 1905-ben ösztöndíjat alapítottak, mellyel Lakatos Artúr (1880-1968) iparművészt egyéves párizsi tanulmányútra küldték. Egy év múlva Lakatos textilművészeti szakosztályt szervezett az Iparrajziskolában, ahol a későbbiekben P. Szabó Éva (1910-1997) szövött- és nyomtatottanyag-tervező, és Zala Tibor (1920-2004) grafikus is dolgoztak.¹⁴

Kovács Margit, híres keramikus, 1937-ben a tervező szövőműhelynek megnyitása alkalmával nagyméretű reliefet készített, mely körül az alábbi szöveg fut: „Tiszteljük a nőt, szőnek és fonnak, mennyi rózsákat ezen földi honnak”. A mű a Goldberger Textilipari Gyűjteményben található.

Mivel a gyár a belvárostól távol üzemelt, ráadásul Óbudának nem a legfrekvenciáltabb helyén, a századfordulón a részvénytársaság felívelésével időszerűvé vált egy illusztris központ és bemutatóterem kialakítása. A Goldberger-család 1909-ben szemelte ki az Arany János utca 32. számú telket, ahol akkoriban egy 1830 körül épült, egyemeletes klasszicista ház magasodott a járda fölé. A nem különösebben meghatározó épületet lebontatták és a kor egy népszerű építész-testvérpárosával, Jónás Dáviddal (1871-1851) és Zsigmondossal (1879-1936) irodaházat terveztek, mely 1911-re épült fel. A premodern stílusú, elegáns épület felső homlokzatára aranyozott betűkkel helyezték el a „Goldberger” család nevét. A család neve máig utal a ház eredeti tulajdonosára; igaz, a betűk ma már szürkére vannak festve.¹⁵

Folytatás következik.

¹ Helyesen: „der kleine”; ² Csontó Sándor, „Az óbudai aranyember – Goldberger-variációk”, in: *Óbudai Anziks* (2017) 3. évf. 1. szám, p. 88. - idézet: Balla Vilmos, *A Nibelungok. Közgazdasági regény két részben* (Budapest: Légrády Testvérek, 1930); ³ Kenyeres Ágnes (szerk.), *Magyar életrajzi lexikon I.*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1867), 601. o. A továbbiakban: Kenyeres, *M.É.L. I.* ⁴ Kenyeres, *M.É.L. I.*, 602. o.; ⁵ Kutasi Csaba, „Textilipar Óbudán”, in: *Óbudai Anziks* (2017) 3. évf. 1. szám, 82. o. A továbbiakban: Kutasi, „Textilipar”; ⁶ Fábrián Béla, „A magyar zsidóság 1848-ban vértel szerezte meg a jogát az egyenjogúsításhoz”, *A Magyar Zsidók Lapja* (1940), 2. évf. 12. szám, 5. o.; ⁷ Komoróczy Géza, (szerk.), *A zsidó Budapest*, vol. 1. (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport), 75-79. o.; ⁸ Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 68. kötet -, 46-48. o.; ⁹ „Hirek – Budai Goldberger Károly”, *Egynlőség* (1901), 20. évf. 39. szám, 9. o.; ¹⁰ Goldberger Antal elhunytá után jóbarátai 1000 forintot gyűjtöttek össze, melyből egy alapítványt állítottak fel, hogy az összeg kamatait háromévente a Műegyetem egy szegény hallgatója kaphassa ösztöndíjként. Forrás: „Hirek – Alapítvány”, *Egynlőség* (1899), 18. évf. 20. szám, 9. o.; ¹¹ „Gyászset – Budai Goldberger Berthold”, *Egynlőség* (1913), 32. évf. 25. szám, 10-11. o.; ¹² „Dr. Buday-Goldberger Leó”, *Egynlőség* (1931), 51. évf. 23. szám, 10. o.; ¹³ Ugron Gábor, „Buday-Goldberger Leó”, *Egynlőség* (1934), 54. évf. 26. szám, 5. o.; ¹⁴ Winkler Nóra, „Minták, mintázatok – A Goldberger Textilipari Gyűjtemény állandó kiállítás”, in: *Artemagazin* (2015) 13. évf. 6. szám, 48-53. o.; ¹⁵ „Arany János utca 32.” (Internetcím: <http://budapest100.hu/arany-janos-utca-32/> [2018.08.19.]). Az itt közölt szöveg a Cseh Viktor, Dohi Gabriella, *Mozaikok a fővárosi zsidó iparosok életéből – Óbudai, csepelei és angalföldi iparszilánkok* (Budapest: Mazsika, 2019) című kiadvány előtanulmányának egy részlete.

Dési Péter: **Kisdobos becsületszavamra**

Akár bevalljuk, akár nem, még ha elmúltunk negyven évesek is, mindannyiunkban, mindmáig bennünk él a „kisdobos”. BÉCSI ÉVA ÍRÁSA

Dési Péter, *Kisdobos becsületszavamra* című regényében tényleg nincsenek híres emberek és hatalmas hősi tettek sem, csupán és elsősorban gyerekek, kisdobosok. Könyvét annak végtelenül lendületes sodrása és kiváló humora teszi olvashatóvá. De mindemellett értenyői között szerepel az is, hogy a gyermeki naivitás megfigyelő szegmensén keresztül tudósítja olvasóit.

Az önéletrajzi ihletésű írás tökéletes korrajzot ad arról a Budapestről, amikor tankok dörömböltek szerte a város utcáin. A regény a kisdobosok hat pontjának címével ellátott hat fejezetből áll. Az utolsó fejezet címe: „A kisdobos úgy él, hogy méltó legyen az úttörők vörös nyakkendőjére.”

Dési egyik regényírói titka az lehet, hogy kifulladásig pakolja a könyvének oldalait olyan vizuális leírásokkal, amelyeket olvasva úgy érezzük, hogy a legújabb hollywoodi nagyjátékfilmet nézzük. A legapróbb és a legsúlyosabb jelenetek is ugyanazzal a túlszaturált színes ceruzával vannak megrajzolva. Gondolok itt egy egyszerű szoba bemutatására vagy a haldokló nagypapa és unokája utolsó közös perceire. A házak, ruhák, színek és illatok leírása egy szempillantás alatt visszarepít az ötvenes évek Budapestjére.

A cselekményben a történet kisdobos főszereplőjén és családján kívül megjelennek házmesterek, ószeresek, verklisek és szódáslovak, egyszóval mindenki, aki az egykori 1950-es évek legendái közé sorolható. A tízéves kisfiú, akinek minden napjaiba csöppenünk, semmiképp nem sorolható az ijedős jó kisfiúk közé. Az 1956-os eseményeket alig érti még ugyan, de annál nagyobb elszántsággal akar részt venni bennük. Kisdobosunk ezekben az években többnyire Budapesten, a Kazinczy utcában lakik nagyszülei-

nél – itt veszi kezdetét kisdobossága is –, majd rövid időn belül szüleiével a Pozsonyi útra költözik.

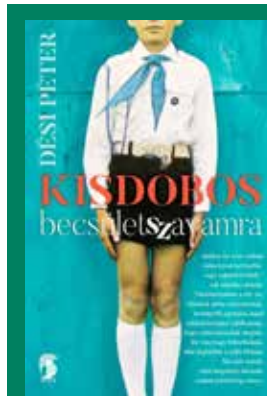
Édesanyja látszólag a felnőtték idilli hétköznapijait éli, de nap mint nap eszébe jutnak azok a szenvedések, amiket még a fia születése előtti évben is el kellett viselnie, hiszen a nő éveken át csak egy név nélküli számként létezett, akit többedmagával Máramarosról hurcoltak el. Aki 1945 májusában Barth-tól Budapestig egy ócska rádiót cipelt a hátizsákjában, mert ez volt minden vagyona. A sokat látott, nehezen hazacipelt rádió egyetlen szépséghibája, hogy keresógombjáról nem sikerült lesikálnia a birodalmi sást és a horogkeresztet sem. Így ez is minden rádióbecapcsolással arra emlékezteti a felnőtteket, amit a legjobban szeretnének elfelejteni.

A könyv különböző élethelyzetekben ábrázolja azt a családot, amelynek tagjai között vannak zsidók és keresztények, hívők és ateisták, kommunisták és antikommunisták is. Mindenki saját útját keresi, és a közös csomópontok 1956 végén végleg megszűnnek, hiszen a család egy része itthon marad, másik része

külföldre disszidál. Ahogy már említettem, főhősünk és barátai nem tartoznak az ijedős gyerekek közé. Csínytevéseiket mi, olvasók sem tudjuk számon tartani. Egy a sok közül a lószergyűjtés a Duna-parton, majd a lőpor felrobbantása a Jászai Mari téren. A baráti társaság minden tagja más-más identitásban szocializálódik. Az ortodox zsidó és a magukat nácinak valló szülők és nagyszülők gyermekei és unokái között mély és szeretetteljes barátság alakul ki. Kisdobos becsületszavukat sosem szegik meg.

A könyv egy végtelenül kedves, melegszívű, segítőkész, de olykor hangosan élő zsidó családot mutat be, egy tízéves kisdobos szemüvegén keresztül. Ajánlom a könyvet mindenkinek, aki könnyed, gyakran megmosolyogtató, mégis mély témákat feldolgozó regényre vágyik.

„Amikor kora este bejött a sablesz, elcsendesedett a ház. Nagyi a legszebb kendőjét kötötte a fejére, utána davenolt, meggyújtotta a két szál gyertyát, a szeme elé tartotta mindkét kezét, és most tényleg kisdobos becsületszavamra mondhatom: min-dennek nagyon jó illata volt.”

Az íróról

Dési Péter 1946-ban született Budapesten, és világeletemben kedvelte az irodalmat.

Fiatal korában egy gumigyárban kezdett el dolgozni, de amikor feltalálta az automata présgépet (ami hús ember munkáját tette volna feleslegessé), kapott ezer forintot, és arra kérték, hogy inkább az üzemi lapnál valósítsa meg önmagát. Innen rakétasebességgel startolt át egy másik üzemi laphoz, ahol remek helyszíni tudósításokat írt.

Karrierje a Magyar Rádiónál, a Magyar Ifjúságnál, a Pajtás újságnál és az Ifjúsági Magazinnál folytatódott. Az újságíró gyakornokból munkatárs, majd rovatvezető, főszerkesztő-helyettes és végül főszerkesztő lett.

A rendszerváltás után a Reform Rt. vezérigazgató-helyettese, később a Minerva Kiadó vezetője lett, ahol sok kezdő író indított el pályáján.

MÁZÁL DÁGIM

HALAK A KÓSER KONYHÁBAN

„AMIKOR BEKÖSZÖNT ÁDÁR HÓNAP, SOKASODJANAK AZ ÖRÖMÖK.”

Azt mondja a Talmud (Táanit 29.): „Ádár hónap beköszöntével az embernek egyre örömtelibbnek kell lennie”. Ádár hónap csillagjegye – mázálja – a halak csillagkép, a mázál dágim. A hal sokféle szimbolikus jelentést hordoz a zsidó tradíció szerint. A kettős ádárra tekintettel kétrészes sorozatot adunk közre – a halfogyasztás jegyében. DÉNES ANNA ÍRÁSA

A midrás szerint, amikor a zsidók egyik legfőbb ellensége, a purimi történet gonosz Hámánja sorsot vetett, hogy melyik napot jelölje ki a zsidók elpusztítására, örömmel látta, hogy ádárra esett a választás. Jó kedvének oka az volt, hogy azt látta, a zsidó naptár minden más hónapjának vannak pozitív napjai, melyek a zsidók segítségére lehetnek. Ádár hónapról annyit tudott, hogy akkor halt meg Mózes, de arra nem gondolt, hogy azon a napon is született. Hámán azt gondolta, hogy a halak csillagjegyek megfelelően úgy fogja lenyelni a zsidó népet, ahogyan a hal nyeli le a vizet. Nem vette észre, hogy létezik egy nagyobb hal is, amelyik őt is lenyelheti...

HALAK AZ ÖZÖNVÍZTŐL AZ ÚJJÁSZÜLETÉSIG

A vízben élő halak különleges státusza már az özönvíz történetében megfigyelhető:

„És mondta az Örökkévaló: *Eltörölöm az embert, akit teremtettem, a föld színéről, embertől baromig, csúszómászóig és az ég madaráig, mert megbántam, hogy alkottam azokat.*” (1Mózes 6:7.)

A Tóra szövege nem tesz említést a halakról. Vannak olyan magyarázók, akik azt mondják, hogy a halak nem haltak meg az özönvízben: mivel nem kerültek kapcsolatba az emberrel úgy, mint a szárazföldi állatok, ezért nem kellett elpusztulniuk. A Tóra második hetiszakasa, a Noách szövegében ezt olvassuk:

„Én pedig, *íme, hozom az özönvizet a földre, hogy elpusztítsak minden testet, melyben az élet lehelete van, az ég alól; minden, ami a földön van, vesszen el.*” (1Mózes 6:17.)

A halak nem a „földön” laknak, és nincsen „leheletük” sem, így ők nem esnek bele ebbe a kategóriába. Azt is tudjuk, hogy a víz nemcsak eső formájában érkezett fentről, hanem alulról, a földből is. Sok magyarázó szerint forró víz tört elő a föld alól:

„*Hatszázadik évében Nőé életének, a második hónapban, a hónap tizenhetedik napján, ezen a napon felfakadtak minden forrásai a nagy mélységnek és az ég csatornáit megnyíltak. És volt az eső a földön negyven nap és negyven éjjel.*” (1Mózes 7:11-12.)

Magyarázók szerint a halak ellenállóak a körülmények változásaival szemben, ezért túléltek a forró víz kitörését is. Van olyan magyarázat is, hogy csak a víz felszíne volt forró, így a halak a mélyben könnyedén túléltek az özönvizet, és van, aki azt mondja, hogy a bárka körül nem forrt a víz, így oda gyűltek a halak. További kérdés, hogy hogyan éltek túl a halak az édes- és a sós víz keveredését. Ezt van, aki egyszerűen csodával magyarázza, mások azt mondják, hogy az özönvíz előtt az óceán még nem volt sós. Emellett vannak, akik arra hivatkoznak, hogy az édesvízi halak egybegyűltek egy bizonyos területen, ahol csak édesvíz volt.

Amikor néhány fejezettel később Jáákov ősapánk azzal áldotta meg Jozsef fiai, Efrájimot és Menásét, hogy „és növekedjenek sokasággá a földön” a héber kifejezés – *vájidgu* – a *dág*, hal szóból ered. Ahogyan a halak különös termékenységükről ismertek, úgy áldotta meg Jáákov az unokáit azzal, hogy nemzedékek hosszú sora kövesse őket.

A hagyomány azt is mondja, hogy a cádikok (szent emberek) lelke halakban születik újjá. A víz alatt élő hal védve van az *ájin hárától*, vagyis a szemmel veréstől, ezért is ajánlatos a fogyasztása. A szombati étkezések alkalmával felszolgált hal a szombatra utal, mivel héber nevének (*dág* – דג) számértéke hét (a héber betűk egyben számok is, a hal szó két betűjének számértéke 4 és 3), ahogyan a szombat a hét hetedik napja. Ezért kerül a szombati asztalra mindig hal is.

ZÁJIN ÁDÁRI HALVACSORÁK

Ádár hónap hetedik napja *zájin ádár* nem ünnepnap, a zsidó kalendárium mégis jeles napként tartja számon. Ez a nap jelenti ugyanis a zsidó nép egyik legmeghatározóbb vezetője, *Mose rábénu* (Mózes mesterünk) halálának és születésének évfordulóját. A napnak nincsenek különleges micváik, vagy imái, egyetlen szokás kötődik hozzá: a zsinagógákban közösségi halvacsorát tartanak, melyen – a hónap csillagjegyének megfelelően – gyakori fogás a halkocsonya, illetve a diós hal.

HALAK A KARPFENSTEIN UTCÁBAN

A hal tehát szombaton, ros hájánakor és zájin ádarok is fontos eleme a zsidó asztalnak. Spindler Évát arról kérdeztem, hogyan is volt ez annak idején, a háború előtti Pesten:

Péntek reggel Anyuka mindig lement a piacra, a Magda nevű halas nőhöz, akinek egy gyönyörű villája volt, és mégis ott állt a hidegben, becsavarva plédékbe, és árulta a halat: egy kilóig kevesebb volt az ára, mindig, amikor meglátta az anyut akkor mondta, hogy „Tudom, 99 dkg legyen!” – de azért volt, hogy egy kiló fölöttit is vett...

Anyuka hazavitte, beszóta, csinált egy hallét: hagymát belekarikázott a vízbe, megszórt paprikával, nyáron beletett egy paprikát, beletette a fejet, a belsőségeket és halat, megfőzte. Én is így főzöm, a mai napig. Amikor már pár perce főtt, kivette előbb a halszeleteket, aztán a fejet, ikrát, és egy szűrőn átpasszírozta a levet. A haldarabokat betette egy tálba, és a hagymás-paprikás levet ráöntötte. Péntek este a húsleves előtt ettünk belőle. Szombaton, amikor a templomból hazajöttem, amikor még nem hozták el a sóletot [a pék kemencéjéből], akkor mindenki kocsonyát evett.

MI KÉSZÜLT MÉG A HALBÓL?

Sokszor csinált anyuka kálachlit: a halból levett egy darabot, ahol nem volt olyan csontos, megdarálta zömlével, hagymával, tojással, kis gombócokat csinált belőle, és egy kis bőrdarabot is rátett, úgy főzte meg. Aztán volt ugyanez a ponty rántva, majonézes-ecetes krumplival. Ezt hétköznapi szokta anyu csinálni ebédre. Főzött még ráchalat, hát az már egy nagyon komplikált ügy volt, de nagyon szeretem. A krumplit felkarikázta. Gül baba krumplit vett, úgy hívták, kemény fajtájú krumpli volt. Azt lerakta egy tepsibe, és arra rátette a halat, amit beirdalt, és minden irdalásba tett paprikát, paradicsom-

ot, hagymát, volt, mikor sajtot is. Ráfektette a halat a krumplira, és leöntötte vajos tejföllel, és betette a sütőbe, ott sütötte meg. A másik, ami volt, a töltött csuka. Azt is ritkán csinálta, mert nagyon nagy munka volt. A csuka a fejénél bevagdosta a bőrt, és lehúzta, olyan finoman, mint ahogy egy harisnyát, hús le az ember. Az egy sebészi munka, a fejtől a farkáig lehúzni úgy a bőrt, hogy levehessék a teljes húst, kivegye a gerincet. Aztán megdarálta zömlével, és egy töltelékét csinált tojással és petrezselyemmel, meg egy kis hagymával, és visszatöltötte a gerincbe, és nagyon lassan visszahúzta rá a bőrt. Aztán betette egy tepsibe, ami szintén krumplival volt először kirakva, és leöntötte azt is egy mártással, betette a sütőbe és megsütötte vagy hagymás lében megfőzte és megkocsonyásította. Nagyon finom volt, de azt csak az anyu tudta csinálni, én soha nem mertem hozzákezdeni.

MILYEN FAJTÁJÚ HALAK VOLTAK MÉG?

Időnként csináltunk balatoni fogast rántva, általában akkor, amikor a Balatonnál nyaraltunk. Vettünk fogast, az nagyon drága dolog volt, és kirántották vagy megsütötték: betették egy tepsibe, ráöntöttek olajat, és nagyon erős lángon megsütötték.

De általában pontyot, csukát vettünk. Volt egy mátyáshal is, azt készen vették, nagy hordóban volt, ecetes hagymában. Aztán volt a kicsi ruszli, az is ecetes hagymában volt, azt vettük üvegben, és az vajos kenyérrel nagyon finom volt. Imádtam a szardíniát vajos kenyérrel, sokszor vittem az iskolába tízórára. Volt még a füstölt hal, kis faládában volt, egymás mellé rakva az arany színű halak. Le kellett szedni a bőrét, és a jó füstölt ízű húsát ettük. Talán pisztráng volt.

A sokféle hal közül, amit a Karpfenstein utcában fogyasztottak, ez a fogás biztosan nem szerepelt: a lazac nem volt közismert ekkoriban még.

ZÖLDFÜSZERES LAZAC

Párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók:

6 szelet lazac; néhány kanál olívaolaj, só és bors ízlés szerint

A zöldfűszeres keverékhez:

1 nagy csokor petrezselyem; 1 csokor koriander; 6 gerezd fokhagyma; 2 ek. mustár; 2 ek. citromlé; 1 ek. olívaolaj

Egy tűzálló tálat kiolajozunk, belefektetjük a halszeleteket, vékonyan megkenjük őket olajjal, enyhén sózzuk-borsozzuk. A zöldfűszeres keverékhez a kiáztatott és megvizsgált petrezselymet és koriandert felaprítjuk, hozzáadjuk az összetört fokhagymagerezdeket, a mustárt, a citromlét és az olajat. Ízlés szerint sóval-borssal ízesíthetjük, de ne feledjük, hogy a mustár sós. A keveréket a halszeletekre halmozzuk, a tálat letakarjuk alufóliával, és 180 fokon, mintegy fél óra alatt készre sütjük.

A friss petrezselyem és koriander igen hajlamos a bogarasodásra. Felhasználás előtt áztassuk be bő vízbe (arra is szükség lehet, hogy néhányszor cseréljük rajta a vizet), majd alaposan vizsgáljuk meg, nehogy bogár kerüljön az ételbe. A tiszta olívaolajat kórsági igazolás nélkül is felhasználhatjuk, a mustár azonban mindenképpen kórsági pecsétet igényel.

MEGSZABADULHAT-E AZ antiszemitizmustól a magyar jobboldal?

Az *index.hu* oldalon *Hogyan lett antiszemita a baloldal* címmel jelent meg elemzés Tóth Gergely tollából, melyben bemutatja hogyan ér össze az iszlamista antiszemitizmus és a szélsőbaloldali, neomarxista Izrael-ellenesség. Köves Slomó rabbi ennek kapcsán megjelentetett véleménycikkét szintén az *index.hu* hozta le elsőként.

Tóth Gergely tanulmánya nagy ívű nemzetközi kitekintéssel mutatja be azt az európai folyamatot, melyben összér az iszlamista antiszemitizmus és a szélsőbaloldali, neomarxista Izrael-ellenesség, és amely – egyes más tényezők mellett – lehetőséget teremt a magyar jobboldal számára is, hogy megpróbálja „a magyar jobboldalra száz éve tapadó antiszemitizmust” lehántani magáról és „áttolni a baloldalra”.

Tóth cikkének végkövetkeztetése szerint ez a folyamat – ugyan „van benne rendszer” – a magyar jobboldalnak nem fog sikerülni, mert az ellenségkép-gyártás tulajdonképpen egy, a a jobboldali világnézetbe eleve kódolt látens antiszemitizmusra épít, s mint ilyen, egyszer majd csak tetemre hívja azt a „zsidót is aki ott bujkál minden migráns mögött”.

Sok szempontból elgondolkodtató ez az állítás. Legfőképp azért, mert a logika, amit az érvelés követ, és maga a végkövetkeztetés az emberi jogi fundamentalizmus eszméjére építő baloldali-liberális univerzális antidiszkriminációs (így az erre alapozó antiszemitizmus-ellenes) logikával kapcsolatban is ugyanígy elmondható lenne.

A következőképp: a bigott imperialista, nacionalista örökség megtagadására hivatkozó Izrael-ellenesség a látens baloldali antiszemitizmusra épít, melynek szimbolikájában az emberi jogok eltiprói, a mindent gyaratósító, gátlástalan, gyermekgyilkos zsidók, a kizsákmányolt barna emberek feje felett drónokkal navigáló burzsuj izraeliek.

A helyzet valóban az, hogy minden leegyszerűsítő összeesküvés-elméletben meg lehet találni azokat az áthallásokat, amelyek a minden társadalomban felmutatható, marxi értelemben vett örök zsidót célozzák, így óhatatlanul antiszemita összeesküvés-elméletre emlékeztetnek. A kérdés csak az, mit kezdjünk ezzel. Két válaszút áll előttünk: minden összeesküvés-elméletben kimutatjuk „a civilizált modernség legszégyenteljesebb bélyegét”, az antiszemitizmust; nem a politikai ellenfelek diszkreditálásának legkézenfekvőbb eszközét, vagy az összeesküvés-elméletekkel szembeni politikai csodafegyvert látjuk az antiszemitizmus vádjában, hanem ténylegesen a zsidó közösség iránti aggodalommal,

NÉVJEGY

KÖVES SLOMÓ

- SZÜLETETT: 1979
- FOGLALKOZÁSA: vezető rabbi, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség
- CSALÁD: házas, öt gyermek édesapja.

annak védelmében alkalmazzuk az antiszemitizmussal szembeni fellépés ügyét.

Lehet úgy gondolkodni az antiszemitizmus elleni fellépésről, mint a leegyszerűsítő etnicista nacionalizmussal és a leegyszerűsítő összeesküvés-elméletekkel szembeni küzdelem ugyancsak leegyszerűsítő – és éppen ezért hatásos – csodafegyveréről, és

lehet úgy gondolkodni az antiszemitizmus elleni fellépésről, mint az identitását megélő zsidó közösség mindennapi létbiztonságát megteremtő köteleességről.

Az első út lehet választási lehetősége egy baloldali politikusnak, egy liberális véleményformálónak, de nehezen alkalmazható egy, az identitását – akár a külsőségekben

is jól felismerhetően megélt – zsidó, pláne zsidó közösségi vezető számára.

Többek közt éppen azért, mert éppen az összeesküvés-elméletek anti-antiszemitizmus diszpozíciójából történő kritikája az, ami a látens létből a nyilvánosságba hívhatja elő a rejtett antiszemita attitűdöket azokban, akikben permanensen van igény az összeesküvés-elméletekre.

Nagyszüleink nemzedékéből sokan azért választhatták a kommunizmus és szocializmus csábító eszméjét a 20. század felfoghatatlan drámáinak tapasztalatából, mert az antiszemitizmussal szembeni védelmet általában a vallási, nemzeti, kulturális identitások felszámolásával járó baloldali, kollektivistá univerzalizmus kánaánjában vélték felfedezni. Szüleink generációjának tagjai közül sokan a liberális, individualista univerzalizmusban találták meg azt a menedéket, melyben az örök zsidó majd az identitások tengernyi sokféleségében fog feloldódni, így egy minden lehetséges identitás befogadását zászlajára tűző társadalomban majd ugyancsak nem kell a zsidókérdéssel foglalkozni.

Akadtak (és egyre többen akadnak) azonban olyanok is, akik éppen a közösségi, vallási és (vagy) nemzeti identitást vállalva, a nemzeti és közösségi önrendelkezésért küzdöttek és küzdenek, és ezt az utat tekintették és tekintik a legerősebb eszköznek mindennemű kirekesztés ellen. Ezt az utat választotta Izrael, és csak ezt az utat választhatja egy a vallási és közösségi identitását megélt hitközség, az EMIH is. Ez a stratégia pedig végző soron nem tűnik olyan sikertelennek (lásd akár csak a Tóth által is behivatkozott orbáni ígéretet a Sorsok Háza koncepciójának megújítására).

Tóth azt rója fel a (jobboldali) izraeli kormány politikájával szemben, hogy az érdekelt az Izraellel szembeni (legitim) kritikák és az antiszemitizmus vádjának összemosisában, de elmulasztja megemlíteni, hogy ugyanígy érdeke a magyar és nemzetközi balliberális közösségnek az – akár legitim – nacionalizmust és – a jóval kevésbé legitim – összeesküvéselmélet-gyártást összemosisni a jobboldali antiszemitizmus vádjával. Ahogy kikéri maguknak a Corbyn-féle Izrael-ellenes politikusok az antiszemitizmus vádját, miért ne tehetnék ugyanezt az Izrael-barát európai nacionalista politikusok?

És ha azzal próbálna valaki érvelni, hogy a baloldalnak nincs nyilvános antiszemita múltja, akkor elég a Szovjetunió Izrael-ellenességére, Sztálin orvospereire, Birobidzsánra vagy csak arra a tényre gondolni, hogy a Szovjetunió volt az utolsó olyan ország, ahol (még a '70-es években is) érvényben volt a numerus clausus.

Ezek a büntettek akkor is tények, ha elhomályosodnak a náci ideológia krematóriumainak füstjében.

Izraelnek jól jön, hogy „ha valaki Izraelt kritizálja, akkor arra rá lehet sütni a civilizált modernség legszégyenteljesebb bélyegét” (az antiszemitizmust), mert ezzel „azon

kritikákat is be lehet söpörni az antiszemitizmus szőnyege alá, melyek valójában csak a zsidó állam egyes elnyomó-antidemokratikus gyakorlataira irányulnak.” – írja Tóth. Pedig ezt az érvelést ugyanígy el lehetne mondani az ellentétes oldalról is: a No Borders mozgalom és a baloldali, valamint liberális politikai közösség számára jól jön, hogy ha valaki a mainstream migrációs politikát kritizálja, akkor rá lehet sütni a civilizált modernség legszégyenteljesebb bélyegét (az antiszemitizmust), mert ezzel azon kritikákat is be lehet söpörni az antiszemitizmus szőnyege alá, melyek valójában csak az európai migrációs politika tényleges (akár éppen antiszemitizmus erősödésének) visszásságaira és antidemokratikus gyakorlataira irányulnak.

Külön zárójeles megjegyzést érdemel, hogy Tóth állításával ellentétben, valójában a BDS Izrael-ellenes „nemzetközi civil bojkottkezdeményezés” nem az „apartheidbe hajló tettek”, hanem az egész izraeli társadalom kritikája. A jelenlegi izraeli politikában ugyanis nincs olyan komolyan vehető politikai mozgalom, amely a két állami megoldást reálisnak és kivitelezhetőnek tartaná, így a ciszjordániai területek izraeli fennhatóságának megszüntetésére irányított bojkottmozgalom nem a Likud, hanem a – talán csak a bejutási küszöbön billegő szélsőbaloldali Meretz kivételével – teljes izraeli politikai realitás bírálata.

Érdemes azonban végezetül a Tóth-féle kérdésfelvetés vezérmotívumán elgondolkodnunk.

A központi kérdés – a mi szempontunkból legalábbis – nem az, hogy sikerrel tudja-e az antiszemitizmus bélyegét a Fidesz a baloldalra tolni, hanem az, hogy van-e ennek a kísérletnek olyan öntisztító hatása, amely eredményezni tudja a magyar jobboldali hagyomány antiszemita stigmáit legalább részlegesen gyógyítani. Meggyőződésem, hogy komoly esély van erre.

És hogy miért gondolom így? Azért, mert az átlag Fidesz-szavazó tudatában sokkal inkább Izrael mögött áll a zsidó, mint minden migráns mögött. Ellenkezőleg, a migráció kérdéséhez egyenesen a növekvő európai antiszemitizmus (sajnálatosan tényszerű) képzete társul. Ha tehát a migrációval kapcsolatos (időnként valóban ízléstelen) politikai kommunikáció egy pro-izraeli kiállással párosul, akkor ennek nem az antiszemitizmus gerjesztése, hanem az Izraellel, és ezen keresztül a zsidósággal, (vagy legalábbis az identitásukat megélt zsidókkal), való szimbolikus azonosulás az eredménye. Ez a magyar zsidó közösség szempontjából mégiscsak reményekkel kecsegtető tendencia.

Miért előrébb való a mese, mint a tanulás?

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

A ruzsini rebbe, Jiszráel rabbi megadta a módját a meghallgatásoknak, amikor a környékbeli zsidók ügyes-bajos dolgaival foglalkozott. Ő ült közepén, kétoldalt szeretett tanítványai és legközelebbi hívei. A kérdéssel vagy kéréssel érkezőket egyesével engedték be hozzá. A rebbe mindenkit figyelmesen és nagy érdeklődéssel meghallgatott, ha kellett, kérdéseket tett fel, és csak ezek után döntött, adott tanácsot vagy áldást. Egy alkalommal már jó ideje folyt a meghallgatások sora, amikor egyszerre két látogatót engedtek be a szobába. Az egyik egy bukovinai tóratudós volt, aki azért érkezett Jiszráel rabbihoz, hogy adjon ajánlást tóramagyarázatainak gyűjteményéhez. A másik látogatónak szintén könyv volt a kezében. Ez az ember éveket töltött könyve megírásával, és a lehető legcsodálatosabb történeteket gyűjtötte csokorba, melyek mind arról szóltak, hogy aki tiszta szívből imádkozik az Örökkévalóhoz, annak hogyan hallgatja meg Isten a kérését. Ez az ember is azt remélte, hogy a rebbe ajánlást ad a könyvéhez.

A rebbe először ezt a második embert kérte meg, hogy olvasson fel neki egy keveset a könyvéből. Ahogy az ember olvasott, a cádik átszellemülten hallgatta, látólag élvezettel merült el a történetekben. Mesét mese után hallgatott meg, majd, amikor látta, hogy a másik ember is nagyon szeretne már szót kapni, megkérte őt is, hogy olvasson fel egy részletet a tudós könyvéből. Néhány mondat elég volt ahhoz, hogy a rebbe lássa, kivételes képességű tudós csillogó értelemmel megírt könyvéről van szó, és meglepődéssel bólintott, jelezvén, hogy véget ért a felolvasás.

A két könyvíró aggódva függesztette tekintetét a ruzsini rebbére, várva, hogy melyikük művét hogyan ítéli meg. A cádik azonban percekig nem szólt egyetlen szót sem, csak ült, gondolataiba mélyedve. Egyszer csak felnézett, és beszélni kezdett. Lelkesedéssel dicsérte a zsidó történeteket, mivel azok, mint mondta, igen jó hatással vannak a hallgatójukra. Aki ilyen meséket hallgat, maga is kedvet kap az imádkozáshoz, és így közelebb kerül Istenhez – magyarázta mosolyogva a rebbe. Ezután a második emberhez fordult, és megdicsérte a tudóst, aki ilyen szépen kidolgozott munkát

mutatott be neki. Miután befejezte a beszédet, cirkalmas betűkkel hosszú és részletes ajánlást írt a mesegyűjteményhez, hogy bárki, aki azt elolvasta, rögtön kedvet kapott, hogy az egészet egy ültő helyében elolvassa elejétől a végéig. A tóratudós, szerényebb, rövidebb ajánlást kapott.

A Homil városába való Reb Eizik, aki vendégként vett részt a meghallgatáson, csodálkozva figyelte az eseményeket. Lehetséges volna, hogy a ruzsini cádik jobban értékeli a mesemondást, mint a tóramagyarázatokat? Hát előbbre valók a történetek a tóratanuláshoz? Vacsoránál igyekezett összeszedni a bátorságát, hogy a lehető legnagyobb tisztelettel megkérdezze a rebbét, miért is van ez így. Miért gondolja, hogy a történetek előrébb valók a tóratanuláshoz? A rebbe azonban, ahogy az igazi cádikhoz illik, olvasott reb Eizik gondolataiban, és válaszolt a még fel sem tett kérdésre:

„Hogyan kezdők a Tóra? Mesékkal. Elmeséli nekünk, hogyan teremtette Isten a világot és benne az embereket, az ősapák és az egyiptomi rabszolgaság történetét. Mielőtt a Tóra törvények és parancsolatok sorával ismertetne meg bennünket, csak mesél és mesél... Csak ezek után kezd a zsidó joggal foglalkozni, és beszél arról, hogy hogyan alkossák meg a zsidók a naptárjukat, és melyik legyen az első hónap, amelynek alapján az ünnepeket számolják. Miért nem innen kezdődik a Tóra? Mire való az a sok mese és történet ahelyett, hogy rögtön a fontos és komoly dolgokkal kezdenénk foglalkozni? Hát azért,

mert az Örökkévaló először bemutatta gyermekeinek az erejét, és mikor a zsidó nép a történeteken keresztül megismerte az Istent és az Ő hatalmát, akkor kezd csak a törvényekről és parancsolatokról beszélni. Én sem tettem hát mást, csupán követtem az Örökkévaló példáját. Először Isten nagyságáról beszéljünk, a csodákról, melyeket ő tesz a gyermekeivel, és csak utána jöhet a tanulás. A történetek és mesék arról szólnak, hogy Isten a mai napig jelen van a világunkban, itt van mindannyiunk életében, és részt vesz a világ működésében. Nagyon fontos a tóramagyarázat, ám az Örökkévaló fénye a meséken át sugárzik igazi fényvel az olvasókra!”

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas időotthon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fenti képek marketingcéllú hozzátételhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyüket adták hozzájárultak

ZSIDÓK ÉS A POLITIKA

Köves Slomó előadássorozata
keddenként 18 órától az Óbudai zsinagógában

2019. FEBRUÁR 19 – ÁPRILIS 2.

Fékek és ellensúlyok – Az ideális állam nyomában

„Imádkozzunk Horthy születésnapján!” (?) – Zsidók és a hatalom

A zsidók dolga az antiszemitizmus elleni küzdelem?

Mitől „zsidó” a „zsidó-keresztény” Európa?

Hogy emlékezzünk zsidó módon a holokausztra?

A zsidó monoteizmus kommunista, nemzetiszocialista és iszlamista ellenpontjai

A zsidó fennmaradás örök titka

Vegyél részt Köves Slomó 7 alkalmas előadássorozatán.

A 7 alkalmas kurzus díja 7000 Ft/ fő

További információ és jelentkezés: posta@zsido.com | www.zstsz.hu

בס"ד

Purim — 5779 —

Hol?

Tesla Budapest

1075 Budapest, Kazinczy u. 21.

Mikor?

2019. március 20. 19:15

LED-zsonglőrök // jelmezverseny // svédasztal
kóser koktél-show // Megila olvasás // zene és tánc

Belépőjegy: **1500 Ft**

További információ:

06 1 268 0183 // posta@zsido.com

